

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

AKADEMIJA DRAMSKE UMJETNOSTI

ODSJEK ZA GLUMU

Mada Peršić

GLUMA I ALKOHOL

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

AKADEMIJA DRAMSKE UMJETNOSTI

ODSJEK ZA GLUMU

Mada Peršić

GLUMA I ALKOHOL

Diplomski rad

MENTOR: red. prof. art. mr. sc. Ozren Prohić

Zagreb, rujan 2018.

Baki Kati,

koja me uvijek učila

da se nakon pada brzo dignem

i nastavim dalje

„Koji je danas dan ?“ , upita Pooh

„Danas.“ , odgovori Prašćić

„Moj najdraži dan.“ , Kaže Pooh

A. A. Milne

SAŽETAK

U ovom radu bavim se povezanošću Glume i Alkohola. Glavno pitanje ovog rada jest: Može li osoba biti uspješan i ispunjen glumac ili glumica bez da konzumira Alkohol ? Na pitanje pokušavam odgovoriti s povijesnog, suvremeno promatračkog i intimnog aspekta. Ne bavim se u ovome radu nefunkcionalnim alkoholičarima, nego nama, većinom, ljudima koji za sebe govorimo da umjereno pijemo. Zanima me zašto poroke vežemo uz umjetnike, a zašto uz glumce vežemo pogotovo Alkohol. Propitkujem uvriježeno društveno mišljenje da glumci mnogo piju. Bavim se Alkoholom unutar predstava, prije i nakon predstava, i u privatnim životima glumaca. Ispitujem ambivalentnost društva spram Alkohola. Postavljam tezu da je Alkohol društveno najprihvatljivija i najsocijalnija droga i tu tezu ću pokušati dokazati.

KLJUČNE RIJEČI: Alkohol, gluma, društvo, anksioznost, trema, odgovornost, funkcionalni alkoholičar, droga, glumac, glumica, premijera, proba, uspjeh, društvena prihvatljivost, predstava, povezivanje, anksiolitik, strah

SUMMARY

In my Thesis I am researching the connection between Acting and the usage of Alcohol. The main question is: Can a person be a successful and fulfilled actor/actress without the consumption of Alcohol ? I am trying to answer this question from historical, contemporary observing and intimate point of view. In this paper, I am not dealing with dysfunctional alcoholics, I am dealing with us, the majority, with people who claim for themselves, that they are moderate users of Alcohol. I'm interested in why we tend to make a connection between vices and art, and why we are especially connecting actors with Alcohol. I tend to believe that society thinks that actors drink a lot, but I'm wondering is that even true ? I am exploring the usage of Alcohol during Acting in theatre shows, after Acting, before Acting and privately, not connected to Acting. I'm questioning society's ambivalence to Alcohol. I will try to prove that Alcohol is socially most acceptable and most social among all of the other drugs.

KEY WORDS: Alcohol, acting, society, anxiety, stage fright, responsibility, functional alcoholic, drugs, actor, actress, premiere, rehearsal, success, socially acceptable, theatre show, connection, anxiolytic, fear

SADRŽAJ

1. POVIJESNI UVOD	8
2. UVOD U RAD	15
3. JOŠ MALO POVIJESTI	17
4. DRUŠTVENA PRIHVAĆENOST I ALKOHOL	18
5. DR. ROBERT TORRE: ALKOHOLIZAM, PRIJETNJA I OPORAVAK	20
6. KONZUMACIJA STVARNOG ALKOHOLA PRILIKOM IGRE U PREDSTAVI, IZ INTIMNOG I PROMATRAČKOG ASPEKTA	34
7. VIRIPAJEV: PIJANI, PREMIJERA U KAZALIŠTU GAVELLA	39
8. HISTRIONČEK	45
9. ALKOHOL I RATOVANJE	45
10. GLUMAČKA ODGOVORNOST	48
11. TREMA NA PROBI	49
12. TREMA PRED PUBLIKOM	51
13. GLUMAČKA ANKSIOZNOST	52
14. GLUMAČKI STRAH	52
15. NEUGODNE EMOCIJE I ALKOHOL	52
16. ANKSIOLITIČKO DJELOVANJE ALKOHOLA	53
17. ALKOHOL NAKON PREDSTAVE/ OPUŠTANJE GLUMCA	54

18. ŠAMANIZAM: ARHAJSKE TEHNIKE EKSTAZE	55
19. INTERVJU S JEDINIM GLUMCEM KOJEG ZNAM, A KOJI NE PIJE ALKOHOL ...	56
20. ZAKLJUČAK	62
21. ZAHVALE	63
22. LITERATURA	64

1. POVIJESNI UVOD

Povijest ljudskoga roda jest povijest opijanja. Opijaju se, fermentiranim voćem, i drugi sisavci pa se ne može o opijanju raspravljati kao o specifično ljudskoj navadi. Nadalje, čovjek nije izmislio alkoholno piće, nego ga je našao u prirodi. Vještinu da sam pravi alkohol, fermentira ga, svladao je zapravo još prije otprilike stotinu tisuća godina, kad je shvatio da će voće koje ostavi u nekoj udubini s vremenom postati jako „fino“. (<https://www.thoughtco.com/history-of-alcohol-a-timeline-170889>).

U neolitiku, otprilike deset tisuća godina prije Krista, pokrenuo je proizvodnju na temelju vlastita recepta, odabira i uzgoja namirnica. Prvo je dakle čovjek trajno ovladao procesom fermentacije. Napredniji proces destilacije, proizvodnje žestokih pića, poznavali su doduše i narodi u Mezopotamiji, kao i Grci i Rimljani, ali su je tek Arapi redovito primjenjivali. I riječ alkohol dolazi od arapske riječi al-khul, što je izraz za višestruko pročišćene tvari, uključujući i tekućinu. (<http://www.auricmedia.net/alcohol-said-come-arabic-term-al-khul-means-body-eating-spirit/>)

Zanimljivo je i neočekivano da je najstarije alkoholno piće koje je čovjek proizvodio bilo pivo. Ne postoji točan podatak kada je proizvedeno prvo, ali prvi dokazi o proizvodnji, na području današnjega Irana, stari su otprilike sedam tisuća godina.

(<https://www.livescience.com/32424-when-was-beer-invented.html>)

U Mezopotamiji, na području takozvanoga Plodnog polumjeseca, koji je danas pustinja, najstariji dokazi o proizvodnji piva stari su oko šest tisuća godina: glinene pločice koje prikazuju ljude kako slamčicama (od slame!) srču pivo iz zajedničke posude.

Godina otprilike 3900 stara je pak sumerska poema koja slavi Ninkasi, sumersku boginju varenja, i donosi najstariji preživjeli recept za varenje piva.

(<https://stravaganzastravaganza.blogspot.com/2012/02/beer-in-mesopotamia-and-egypt.html>)

Ostaci zasad najstarije otkrivene pivovare na svijetu i sad stoje u Heirakonopolisu. Pogon je proizvodio 300 galona piva dnevno. (<https://www.esquire.com/food-drink/a22724425/oldest-beer-discovered-iraq-ancient-mesopotamia/>)

Stari Egipćani proizvodili su najmanje 17 vrsta piva i 24 sorte vina.

(<https://books.google.hr/books?id=R9i5BgAAQBAJ&pg=PT751&lpg=PT751&dq=egyptians+17+beer+24+vine&source=bl&ots=JStgDrC5mm&sig=CORzSvvhxTUie2i-xYltNo1e45fI&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwjuieOXu8XdAhUDBywKHXLsCQ0Q6AEwCHoECACQAQ#v=onepage&q=egyptians%2017%20beer%2024%20vine&f=true>)

Opijali su se, dakako, i u slavu bogova i Alkohol im bijaše važan element društvene kohezije.

Slična arheološka otkrića u Kini upućuju na to da je čovjek sedam tisuća godina prije Krista otkrio kako fermentirati mješavinu meda, riže i voća, kombinaciju koja se rabi i danas. (http://en.chinaculture.org/chineseway/2010-10/27/content_398362.htm)

U Indiji se pak alkoholno piće na bazi riže počelo piti između 3000. i 2000. godine prije Krista. (<http://www.allaboutdaru.com/history-of-alcohol-in-india.aspx>)

U staroj Grčkoj proizvodilo se od meda i vode alkoholno piće poznato nam kao medovina. Mnogi grčki filozofi spominju alkohol. Platon se zalagao za umjereno konzumiranje Alkohola a ni Aristotelu nije bio mrzak. Hipokrat je pak zabilježio mnoge zdravstvene prednosti konzumacije Alkohola. (<http://povijest.net/pica-koja-su-utjecala-na-povijest-covjecanstva/>)

Pivo je imalo višestruku ulogu u društvu. Pilo se, najprije, kao društveno piće. Zbog ostataka žitarica koji su na početku izrade piva plivali na površini pića, pilo se iz velikog vrča dugim slamkama i piće se dijelilo. Podijeliti piće s nekim je univerzalni znak gostoljubivosti i prijateljstva. (<http://povijest.net/pica-koja-su-utjecala-na-povijest-covjecanstva/>)

Zbog čudesnog postupka fermentacije i sposobnosti piva da promijeni stanje uma, vjerovalo se da pivo ima nadnaravna svojstva te da je dar bogova. Pivo se koristilo i u vjerskim obredima, zatim u robnoj razmjeni, kao sredstvo plaćanja i najvažnije, pivo je bilo zamjena za obrok hrane.

Standardni obrok ljudi u Mezopotamiji i Egiptu činili su pivo i kruh. Obrok za radnike na gradnji piramida u Gizi bio je tri štruce kruha i dva vrča piva. Pivo se spominje i u Epu o Gilgamešu (oko 2000. g. pr. Kr.) kao i u Hamurabijevom zakoniku (17. st. pr. Kr.). (<http://povijest.net/pica-koja-su-utjecala-na-povijest-covjecanstva/>)

Pivo je prožimalo stanovnike Egipta i Mezopotamije od rođenja do smrti i pili su ga svi slojevi društva. Proizvodnja se nastavlja u srednjem vijeku. Većinom u samostanima. U sedmom stoljeću pivu se dodaje nov sastojak-hmelj, koji mu daje gorčinu, pjenu i pridonosi bistrenju. Danas je proizvodnja piva moćna industrija a često se povezuje s nogometom i u mnogim se dijelovima svijeta i danas smatra glavnim pićem radnih ljudi. Pivo se povezuje ljude iz zapravo najširih slojeva jer je to napitak koji je stvoren da se dijeli i zbližava ljude.

(<http://povijest.net/pica-koja-su-utjecala-na-povijest-covjecanstva/>)

Vino također potječe iz prapovijesti ali se ne zna kad je otkriveno. Zanimljivo, mnogi mislimo da je vino prvo alkoholno piće, međutim, kako smo govorili, preduhitriilo ga je pivo. Najstariji arheološki dokazi, glineni vrčevi s crvenkastim mrljama na unutarnjim stjenkama, nastaju oko 5400. g. pr. Kr. i potječu s gorja Zagros (današnja Armenija i sjeverni Iran). Odatle se dalje širilo prema zapadu do istočnog Sredozemlja. U početku je vino simbol bogatstva, povlaštenosti i moći jer je bilo skupo zbog uvoza iz gorskih predjela. Obični puk nije pio vino. Širenjem carstava i ukidanjem nekih granica i cestarina, smanjuje se cijena vina i ono postaje pristupačnije širim slojevima društva. (<http://povijest.net/pica-koja-su-utjecala-na-povijest-covjecanstva/>)

Uzgoj vinove loze širi se Grčkom u 7. st. pr. Kr. i Grci su bili prvi narod koji je pokrenuo komercijalnu proizvodnju vina. Zbog pogodne klime i tla vino uskoro postaje glavni grčki izvozni adut. Vinogradi su značili bogatstvo ali su isto tako bili i uzrok ratovima, slavnoga Peloponeškog rata primjerice. Kako se loza i proizvodnja šire, vino postaje sve jeftinije a na cijeni jesu njegovo porijeklo i starost. Što je bilo starije, bilo je bolje. Valjda je i tada vrijedila ona rečenica pape Ivana XXIII: „Ljudi su kao vino: neki se pretvore u ocat ali najbolji se starenjem unaprijede.“ Joan Collins pak govori: „Godine su samo broj. Potpuno su irelevantne, osim ako si boca vina.“ Neznani duhoviti autor ustvrdio je : „Vino postaje sve bolje s godinama, a ja postajem sve bolji s vinom.“ Poznavanje porijekla i starosti vina pokazatelj je kulturnog obrazovanja Grka. Grci nikad nisu pili čisto vino nego su ga miješali s vodom. (<http://povijest.net/pica-koja-su-utjecala-na-povijest-covjecanstva/>)

Pijenje čistog vina smatrali su barbarskim običajem. Osim toga voda je štitila od učinaka vina, ali je i vino također činilo vodu sigurnijom za piće. Grci tada nisu znali za viruse i bakterije ali su shvatili da se rane natopljene vinom rjeđe upale nego one natopljene vodom.

Ispijanje vina bio je isključivo muški aristokratski običaj. Žene su bile samo poslužiteljice, plesačice i sviračice na vinskim zabavama. Grčka vinska zabava nazivala se *symposion*. Unutar grčke kuće postojala je posebna soba s ležajevima za 10-30 muškaraca koji su prvo bili posluženi hranom, a zatim se donosilo vino. Domaćin kuće određivao je u kojem će se omjeru miješati voda i vino, ovisno od toga što je bio cilj zabave: opijanje ili književne i filozofske rasprave. Najčešći omjer vode i vina bio je 2:1. (<http://povijest.net/pica-koja-su-utjecala-na-povijest-covjecanstva/>)

Do sredine 2. st. pr. Kr. Rimljani su stekli nadmoć nad Grcima i postali dominantna sila Sredozemlja. Kako su prisvojili mnoge aspekte grčke kulture, tako su prihvatili i najfinija grčka vina te njihov način proizvodnje. Uskoro se na talijanskom poluotoku proizvodnja vina širila na štetu proizvodnje žitarica. Žitarice su se uvozile iz afričkih kolonija. Vino je postalo univerzalno piće - pili su ga car ali i rob, ali različite kvalitete. Robovima i vojnicima posluživala su se najlošija vina, najčešće ukiseljena. Sposobnost prepoznavanja najfinijih vina bilo je pokazatelj bogatstva. Najboljim vinom smatralo se falernsko vino (bijelo vino, staro najmanje 10 godina), s brda Falernus južno od Napulja. (<http://povijest.net/pica-koja-su-utjecala-na-povijest-covjecanstva/>)

I Rimljani su organizirali vinske zabave, *convivium*, ali su se od grčkih razlikovale po tome što nisu svi pili isto vino, nego se vrsta vina određivala prema položaju u društvu i bogatstvu sudionika zabave.

Osim Alkohola, temeljnog opijata, ljudski rod, čini se oduvijek, uživa i u mnogim drugima.

Pet tisuća godina prije Krista Sumerani su koristili opijum. Sugerira to izravno ideogram s glinene pločice koji su znanstvenici identificirali kao „*HUL*“, u značenju „sreća“. (<https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/heroin/etc/history.html>)

Dvije i po tisuće godina stariji od godine rođenja Krista dokazi su o stanovnicima uz jedno jezero u današnjoj Švicarskoj, koji su konzumirali sjemenje maka. (<https://www.britannica.com/topic/poppy-seed>)

Dakako, uz Alkohol i opijate uvijek ide i pretjerano uživanje u njima, a s njim i zabrane.

Prvi pisani vapaj da se ograniči zlouporaba pijenja Alkohola seže otprilike dvije tisuće godina prije Krista, kad se jedan egipatski svećenik požalio u pismu svojim učenicima: „Ja, Vaš učitelj i pretpostavljeni, zabranjujem vam da odlazite u gostionice. Ponašate se kao zvijeri.“ (<https://inpud.wordpress.com/timeline-of-events-in-the-history-of-drugs/>)

Povijest kazališta, barem onoga zapadnog, neodvojiva je od povijesti pijenja Alkohola. Glumac u neku ruku i jest onaj koji pije. Dionizov odnosno Bakhov kult, kao i dionizijski misteriji, jesu izvorište zapadnoeuropskoga teatra. Posrijedi je vjerski kult, svečanost u čast Dioniza (Bakha), boga vinarstva i vinogradarstva. U Staroj Grčkoj dionizije bijahu bile vesele i razuzdane zabave, gdje se pilo do besvijesti, koje su Rimljani preuzeli i pretvorili u tajanstveni vjerski kult, budući da su se ove tajanstvene vjerske svečanosti slavile u čast Dioniza, odnosno rimskog Bakha.

Od Dionisa do Disneya i dalje, ponavlja se priča – glumci pijuckaju. Internet je bogat različitim popisima i opisima uglavnom hollywoodskih glumaca koji su podlegli prekomjernom uživanju Alkohola. Štoviše, takve liste toliko su razvedene, da posebnu skupinu čine one s popisima glumaca koji su od posljedica prekomjernog uživanja Alkohola, nažalost, i umrli. I ne samo to, takve liste često uključuju i neposredan medicinski nalaz.

Richard Burton, najslavniji glumac ikad a koji nikad nije osvojio Oscara, umro je u 59. godini od izljeva krvi u mozak, nakon što mu su mu već dijagnosticirali cirozu jetre i bubrega. Osim što je bio teški alkoholičar, Burton je bio i teški ovisnik o seksu. Spavao je, u prosjeku, s tri nove žene tjedno cijelih trideset godina, od 1947. do 1975.

Veronica Lake, nekad slavna, fatalna, a danas pomalo zaboravljena hollywoodska zvijezda, umrla je od akutnog hepatitisa 1973., u 51. godini života.

Errol Flynn, zvijezda ranog Hollywooda, poput Burtona prototip muževnog ljepotana, umro je 1959. od srčanog udara u 50. godini. *Post mortem*, dijagnosticirana mu je ciroza jetre.

Ili možda najveći „frajer“ među njima, Humphrey Bogart, koji je 1957. umro u 58. godini. Ili najslavniji među njima, glumac i pjevač Frank Sinatra, koji je, doduše, prije maneken za alkohol, osobito viski, nego njegova žrtva, jer je poživio 83 godine.

Popis glumaca koji imaju problema s Alkoholom, a to je javno poznato, zapravo je neiscrpan. Evo recimo jednoga sa starim hollywoodskim zvijezdama, uz ove navedene, a mi smo ih poredali po abecedi: Tallulah Bankhead, Clara Bow, Lon Cheney Jr., Montgomery Clift, W.

C. Fields, Richard Harris, Paul Lynde, Ann Marget, Robert Mitchum, Elisabeth Taylor, Peter O'Toole, Barbara Payton, David Sharp, Spencer Tracy (koji je na glasu kao najveći konzument u povijesti Hollywooda), Orson Welles.

Ako svrnemo pogled na suvremenost, popisi su sve dulji. Nije vjerojatno riječ o tome da glumci danas još više piju, nego o tome da svoj porok teže mogu skriti od medija. Evo jednoga, također smo ga sastavili abecednim redom: Ben Affleck, Drew Barrymore, Michael Biehn, Jamie Lee Curtis, Johnny Depp, Robert Downey Jr., Mel Gibson, Philip Seymour Hoffman, Anthony Hopkins, Dennis Hopper, Lindsay Lohan, Liza Minnelli, Nick Nolte, Daniel Radcliffe, Kathleen Turner, Robin Williams, Sean Young.

Koliko je alkoholizam raširen među umjetnicima, lako je uvjeriti se uvidom i u druge, danas raširene popise za svaku vrst umjetnika ponaosob.

Kad su posrijedi najznačajniji slikari u povijesti, najčešće se navode, i njih dajemo abecednim redom: Edgar Degas, Anthonis van Dyck, Thomas Kinkade, Michelangelo, Boris Mihailov, Pablo Picasso, Gilbert Prousch i George Passmore (Gilbert&George), Jackson Pollock, Mark Rothko, Vincent van Gogh, Tiziano Vecelli ili Vecellio zvan Titian, Diego Rodríguez de Silva y Velázquez, Andy Warhol.

(<https://www.theguardian.com/artanddesign/jonathanjonesblog/2014/apr/01/top-10-drinkers-art-gilbert-george-velazquez>).

Jednako je bujan, ako ne i bujniji, i vjerojatno neiscrpan, život s Alkoholom među piscima. Internetske liste pisaca alkoholičara često računaju do stotinu, ili, efektno, do 99 imena. (<https://thoughtcatalog.com/oliver-miller/2014/03/99-writers-who-were-alcoholics-drunks-addicted-to-booze-etc/>).

Evo jednoga našeg, mnogo kraćeg, isto abecednoga, uglavnom anglosaksonskih, ali i ruskih, kineskih te francuskih pisaca: Fjodor Mihajlovič Dostojevski, F. Scott Fitzgerald, Ernest Hemingway, Charles Bukowski, Norman Mailer, Stephen King, Percy Shelley, Graham Greene, Samuel Coleridge, William Faulkner, J.D. Salinger, Edgar Allen Poe, Raymond Carver, Tennessee Williams, William Butler Yeats, Li Po, James Joyce, Oscar Wilde, Christopher Marlowe, Jack London, Sylvia Plath, Herman Melville, Thomas De Quincy, Eugene O'Neil, Rabelais, Rimbaud, Verlaine, Baudelaire.

Za Bukowskog i Carvera, mnogo sam ih čitala, svjedočim da su većinu svojeg opusa povezali s Alkoholom.

Slično teče povijest alkoholizma među skladateljima, glazbenicima i pjevačima, podjednako u svijetu klasične i popularne glazbe. Popis pijanih skladatelja klasične glazbe možda je impresivniji čak i od popisa pijanih slavnih rock ili pop muzičara: Ludwig van Beethoven, Johannes Brahms, Petar Iljič Čajkovski, Georg Friedrich Händel, Franz Liszt, Wolfgang Amadeus Mozart, Modest Petrovič Musorgski, Franz Schubert, Robert Schumann, Jean Sibelius.

Za Johanna Sebastiana Bacha nema dokaza da je bio alkoholičar, ali je zabilježeno da je za jednoga noćenja u gostionici u Halleu godine 1713. naručio osam galona piva (oko trideset litara), koje je platio 18 groša. (<http://bachbeer.com/how-much-beer-did-bach-drink>).

Brojni jednako slavni skladatelji nisu se našli na ovome popisu jer su zapravo radije koristili druge opijate: Hector Berlioz i Richard Wagner bili su, primjerice, uživaoci opijuma. (<https://www.spectator.co.uk/2016/12/a-surprising-number-of-great-composers-were-fond-of-the-bottle-but-can-you-hear-it/>)

Čak je i biti plesač rizično zanimanje, kad je posrijedi alkoholizam. Alexander Borisovich Godunov, veliki ruski baletan, koji je na kraju također završio u Hollywoodu, umro je 1995., u 46. godini, od hepatitisa i komplikacija uzrokovanih alkoholizmom.

Uza sve to, mnogi od navedenih umjetnika, nije Richard Burton jedini, nisu se dakle mučili samo s jednom ovisnošću. O vezi pak ovisnosti i podležećih psihičkih bolesti ispisane su biblioteke knjiga.

Stoga ćemo se ograničiti na to da istražimo što je specifično u Alkoholu da prijanja uz glumčevu kreativnost i što je od iskona roda specifično u čovjeku da glumi i da se opija.

2. UVOD U RAD

Otkad znam za sebe, umjetnike sam doživljavala kao boeme koji se na razne načine dobro zabavljaju. Takvo je vjerojatno kulturalno mišljenje naroda o umjetnicima. Ovdje to nećemo dokazivati, jer za to bi nam trebala anketa, ali mislim da mi možete vjerovati na riječ, tj. mislim

da i sami imate slična iskustva dok ste ispitivali ili slučajno doznavali *vox populi*. Zanimljivo je pitanje, meni barem, i to je zapravo glavno pitanje ovoga rada na koje ću pokušati dati barem neke odgovore, ili možda nova pitanja, a to prvo pitanje glasi : Zašto razne poroke, a pogotovo Alkohol povezujemo najviše s umjetničkim, a manje s drugim zanimanjima. Jer, umjetnost u današnjem svijetu jest zanimanje, u mnogočemu slično ostalim zanimanjima. Umjetnost u kapitalizmu mahom ne proizlazi iz dokolice, nego nažalost često iz egzistencijalne potrebe. Govorim o komercijalnoj kazališno - filmskoj umjetnosti kojoj je, po pravilima kapitalizma, ipak, jedna od najvažnijih odrednica da se može prodavati i da se na njoj može zaraditi. Naravno da mi umjetnici, ako se uopće želimo tako pretenciozno nazivati, a ja ću se nazivati umjetnicom samo zato jer tako piše u svim ugovorima koje sam potpisivala, naravno da mi umjetnici silom ili milom pokušavamo zadržati taj romantičarski poriv i romantičarski *milleu* stvaranja. Ali kad bi umjetnost, ili evo, da se odmah ograničimo : kad bi umjetnost Glume bila tako romantična, ne bi glumac umjetnik morao svaki dan, ili već koliko često ima financijske sreće da može igrati predstavu, ne bi svaki dan morao u određeno vrijeme biti dobro, ili još poželjnije, izvrsno i nadahnuto raspoložen. Više ne zvuči baš lako i romantično. Čini mi se da je ovo prije spomenuto zapravo najteža stvar kod Glume, i da samo rijetka zanimanja imaju tu egzekutivnu karakteristiku, karakteristiku da izvršitelj mora biti sposoban efikasno izvršiti posao točno u određeno vrijeme. U tome slični mi se čine npr. kirurzi ili vatrogasci ili možda i tv i radio voditelji. Ali kao da ipak nije to baš isto. Kirurg ili vatrogasac može biti i mrzovoljan a efikasan, a tv i radio voditelji smiju biti i neutralni, ne moraju dakle biti afektivno podražljivi kao što se to u najvećem broju slučajeva očekuje od glumaca. Gluma je prijenos energije na publiku. Ako je glumac mrzovoljan, energija se često ne prenosi, nego ostaje zakočena a publika ostaje zakinuta za moguće osjećaje po koje su došli, ili ako ćemo biti skromniji, za moguće veselje, ili moguća pitanja, ili olakšanje, ili ljepotu. Naravno da glumac osim na valu *erosa*, može, a ponekad i mora jahati i na valu *thanatosa*, ali to je manje često, a i ako s *thanatosom* nije umiješan i *eros*, publika mahom ne želi rezonirati s glumcem umjetnikom i rekli bismo : *džabe je krečio*.

Dakle, kao što rekosmo : glumac - umjetnik u poželjnom scenariju treba biti dobre volje, ali, eh, kad bi dobra volja bila dovoljna. Kao da već biti dobre volje u određeno vrijeme nije dovoljno teško, glumac umjetnik mora u određeno vrijeme biti sposoban baratati svojim i emocijama publike. Često, u bilo čemu što je zanimljivo ili privlačno , problem i čar leže u istoj stvari. U glumi je tako i problem i čar hirovita neizvjesnost. Neizvjesno je kako će glumac biti bazno raspoložen, neizvjesno je kako će bazno raspoložena biti publika i neizvjesno je hoće li

glumac i publika „kliknuti“. A glumčeva dužnost i posao jest da „klikne“ s publikom. To je njegova i moralna i poslovna dužnost. Moralna, jer želi učiniti svijet boljim mjestom, jer poštuje tuđe vrijeme, jer poštuje ljubav publike prema kazalištu ili filmu ili serijama, a poslovna, jer ako glumac ne „klikne“ s publikom, predstava je lošija, bit će manje posjećena, kazalište gubi novac, redatelj i glumcu se umanjuje kredibilitet pa i oni gube buduće poslove i novac. U ovom pozivu i poslu jesmo zbog i radi neizvjesnosti, a njezino nas prisustvo uznemiruje. Nije li to ludo? Pa baš i nije. Ali što mi želimo? Želimo li minimalizirati neizvjesnost? Ili će onda naš posao izgubiti čar? Želimo li ostaviti jednaku razinu neizvjesnosti, ali se lakše s njome nositi? Je li u tome ključ? Ili malo jedno, malo drugo? Ili kako kad? Zašto studiramo na Akademiji pet godina a pedagozi nam često govore: „Pusti se!“ Treba li škola za izvršiti naredbu: „Pusti se!“ Ja mislim da treba. Iskustvo radi za nas. Mislim da trebamo naučiti kontrolirati neizvjesnost. Zvuči oksimoronski, a kako zvuči tako i jest, ali nije nemoguće. Iskustvom učimo kako se snaći u raznim nepredviđenim situacijama, kako šarmirati, kako dirnuti. Nepredviđene situacije valja učiniti predviđenima, mislim ja. Jedna od nepredviđenih situacija jest i kad te publika ne voli. Možda je „ne voli“ pretežak izraz, ali kad te publika „ne puši“ da se tako izrazim, nadam se da se razumije što želim reći. To je dosta teška situacija koja mi se nemali broj puta dogodila. Prvo, ne valja se pretvarati da se to nije dogodilo. Tako čovjek stagnira u problemu. Priznala sam si te nemile događaje, analizirala ih, isplanirala i isprobala i isprobavanjem naučila kako da opet „kupim“ publiku i njihovu pažnju. Nije tako teško, samo mislim da ne valja imati veliki ego koji problem negira.

Eto, navela sam već pri samom početku razne glumačke izazove, čari i probleme istovremeno. Svi ti izazovi lakše se podnose uz, većini nam dragi, Alkohol. Alkohol je najsocijalnija i društveno najprihvatljivija droga, a, rekla bih, i najšarmantnija. Društvo cijeni i da se lako šarmirati od ljudi koji umiju sa stilom piti. Alkohol zato i jest tako opasan. Alkoholom postajemo dezinhbirana, često nama draža verzija sebe. Jedan meni dragi Redatelj jednom je, kad smo sjeli i dobili naručene gemište, rekao kroz šalu za sebe: „Eto, pravi alkoholičar. Tek kad sam popio gutljaj gemišta, došao sam k sebi. Ono prije nisam bio ja.“ A čovjek je respektabilni nealkoholičar što se mog, i inače društvenog suda, tiče. Alkohol nas rješava socijalnih, a vjerojatno i nekih drugih fobija, opušta, čini razgovorljivima, daje smisao životu. Njegovo djelovanje je izvjesno. Za razliku od većine drugih droga, alkohol nas povezuje.

3. JOŠ MALO POVIJESTI

U ovom radu fokusirat ćemo se, kao i naša Akademija, više na kazališnu Glumu, a manje na filmsku i televizijsku Glumu. Samo zato što u kazališnoj Glumi imam više iskustva. Valja, dakle, napisati i nešto o tome kako je uopće nastalo kazalište, jer nam to nije nebitno za našu temu.

Kazalište je nastalo iz Dionizijskih svečanosti koje su se održavale u sklopu Dionizijskih misterija. Za vrijeme dionizijskih misterija konzumirao se Alkohol i psihoaktivne droge, plesalo se i tako ulazilo u stanje transa. Duše su bivale oslobođene, a ljudi dezinhbirani i približeni primordijalnom. Helenolog Miloš Đurić vjeruje da su dionizijske misterije nastale iz straha od prolaznosti. Nije mi u to teško povjerovati s obzirom da se i sama teško nosim sa smrtnošću svih nas živih bića. Ljudima je, kaže Đurić, Dioniz kao bog prirode koja se neprestano pomlađuje, bio neodoljivo privlačan.

(<http://www.pantomima.rs/pantomima/pantomima-i-dionis/>)

Mi ljudi ne želimo vjerovati da smo zaista prolazni i da zaista nakon smrti prestajemo postojati. Tražimo svaku moguću i nemoguću indiciju da smo dio nečeg većeg, čarobnog i onostranog. A Alkohol nam upravo omogućava to vjerovanje.

4. DRUŠTVENA PRIHVAĆENOST I ALKOHOL

O društvenoj prihvaćenosti i Alkoholu mogu govoriti intimno, subjektivno i antropološki. Pa najbolje krenuti od intimnog i subjektivnog ; Zanimljivo je što se u društvu još od tinejdžerskih godina divimo onima koji mogu mnogo popiti. Koliko tequilla kao tinejdžer možeš ispiti govori o tebi kao o osobi. Govori koliko si „kul“ i vrijedan pažnje i divljenja. Kao tinejdžeru ti je

dozvoljeno da se razbiješ od Alkohola i čak je i to tada ne samo prihvatljivo nego i „kul“. Sjećam se jednog kolege svog iz srednje škole po kojeg je nakon tri sata vožnje u busu koji nas je vozio na naturalno putovanje, došla hitna pomoć da ga odvede na ispumpavanje želuca zbog prealkoholiziranosti. Divili smo mu se idućih 10 dana koliko je putovanje trajalo, a on je ponosno pokazivao bolničku narukvicu koja je ličila na narukvicu za ulaz na npr. glazbeni festival. Možda sam nepravedno krenula od opisa već poodmakle dobi : tinejdžerstva. Valjalo bi možda spomenuti da i djeci od npr. 5 godina dajemo da probaju npr. gutljaj piva, i onda ih tako slikamo. Na fejsbuku se za to dobivaju brojni lajkovi. Ili, da se vratimo u još ranije doba: majkama ni dan danas nije stran savjet starijih žena koji govori sljedeće: ako je malo dijete prenemirno, dudu valja umočiti u Alkohol, i onda se dijete smiri.

Čini mi se da što smo stariji pada tolerancija na ljude koji se od Alkohola uništavaju tako da se onda za njih moraš brinuti, ali još uvijek ostaje divljenje ljudima koji piju sa stilom. Alkoholikari su naravno teret i nepoželjni. Zanimljivo, zar ne ? Društvo nas mahom tjera da pijemo da bismo u društvo uopće ušli a i da bismo bili obljubljeni, a ako se približimo alkoholizmu, to isto društvo nas odbacuje.

Često se govori i da se naši glumački poslovi dobivaju u birtijama. S obzirom da je naslov ovoga rada *Gluma i Alkohol*, valja upozoravati da se, ponekad, u nekim tezama i razmišljanjima radi, ipak, samo o *Hrvatskoj Glumi i Alkoholu*. A možda je i drugdje tako, ali to ne znam.

A zasad, na našim prostorima uobičajeno je za studente i mlade glumce da se druže u kazališnim birtijama sa starijim kolegama i redateljima. Naravno, prolazi se inicijacija u vidu količine Alkohola koji možeš popiti. S obzirom da nas, kazališne i filmske ljude, naš posao cjelodnevno ili cjelonoćno zaokuplja, i u birtijama se govori o poslu, pa nije čudno da poslove često dobivaju ljudi koji s redateljima piju. Alkohol mahom stvara dobro ozračje, uz Alkohol sve izgleda bolje, pa onda kad kasnije u tjednu ili mjesecu sretniš ljude s kojima si pio, oni ti pobuđuju hormone sreće u mozgu, pa poželiš s njima surađivati, jer svi mi se volimo družiti s ljudima uz koje se osjećamo dobro, a ljude s kojima se osjećamo loše izbjegavamo. Dakle prema mom skromnom mišljenju, ali ipak relevantnom, barem u ovom radu, nije za zamjeriti redateljima i starijim kolegama koji angažiraju ljude s kojima su se dobro i temeljito napili.

Eh, kad bi alkoholnoj priči tu bio kraj. Priča zapravo tek ovdje počinje. Uobičajeno je nakon proba ostajati s kolegama i redateljem na piću da bi se raspravilo što se na probi dogodilo i kakav tijek budućeg rada se očekuje. Bez ikakve ironije tvrdim da ta okupljanja znaju biti jako

korisna. Služe također za tzv. *teambuilding*. Poslovne djelatnosti u svrhu *teambuildinga* organiziraju izlete i *paintball* dva puta godišnje, a mi umjetnici *teambuilding* imamo svaku večer. I ovo sljedeće tvrdim vrlo intimno ili subjektivno, ali s obzirom da je ovaj rad svojevrsni *case report* mog glumačkog života do sada, mislim da je vrijedno sljedeće napisati : Ako si se večer prije dobro zabavio s kolegama, dan poslije zabave bolje ćeš, opuštenije i inspiriranije igrati. Kolege i ti ćete na sceni imati zajedničku tajnu, a publika, iako ne zna o čemu se točno radi, tu tajnu osjeti i ona ih intrigira. Možda se još netko tko će čitati ovaj rad prepozna u gore napisanoj tezi, pa ona više neće biti toliko subjektivna.

Još jedna od mojih iskustvom potvrđenih teza jest da redatelj često štiti glumce koji na probu dolaze mamurni, jer su se s redateljem napili. To nije nelogično, ako uzmemo u obzir tri univerzalna psihološka mehanizma : princip umanjenja osjećaja krivnje, sličan se sličnom raduje (*similis simili gaudet*) princip koji je aktivan i u znanosti i u društvu, i *influencer* princip. Naime, redatelj se kao autoritet glumačke skupine osjeća odgovornim što je glumce podržao u konzumaciji Alkohola. Stvara mu to osjećaj krivnje koji ublažava štiteći mamurne glumce od preoštrih kritika. Također, redatelj mahom isto voli popiti pa se raduje što je naišao na slične sebi. Najveće ljudsko veselje je veselje međusobnog razumijevanja, a jedan od najvećih strahova leži u usamljenosti i osjećaju da niti tebe tko, niti ti nekoga shvaćaš. Treći princip je princip krojenja društvenih pravila koji sam ovdje nazvala *influencer* princip. Termin *influencer* vrlo je *in* termin koji se koristi većinom u *fashion* i *travel* svijetu, a znači onaj koji utječe tj. onaj koji kroji mišljenje većine. Ovdje redatelj vlastitim primjerom tolerancije prema mamurluku želi tu toleranciju promovirati u opći princip. Želi to iz praktičnih ljudskih poriva: zato jer zna da će se i njemu kad tad, ako već nije, dogoditi mamurni dolazak na probu, pa krojenjem općeg stava tolerancije spram mamurluka ulaže u budućnost tako da sam budućeg sebe štiti od osude ansambla.

5. DR. ROBERT TORRE : ALKOHOLIZAM, PRIJETNJA I OPORAVAK

Kako nas alkohol može uništiti i kako to možemo spriječiti

(Profil knjiga, siječanj 2015.)

Alkoholičari nisu samo ljudi koji više piju od nas ostalih, nego ljudi kojima prekomjerno pijenje daje specifičnu negativnu kvalitetu koja ih razlikuje od ljudi koji ne piju ili koji umjereno piju. Spominju se vrata naslade kroz koja se ulazi u svijet alkoholizma a i vrata boli kroz koja se izlazi iz tog svijeta. (Torre, 2015: 7).

Iznenadila me, razveselila i uvjerila da sam na pravom putu količina istih ili sličnih stvari koje dr. Torre spominje u svojoj knjizi, a ja u uvodu ovom radu. Dok sam uvod pisala, nisam još bila čitala knjige dr. Torrea. Evo i dr. Torre već na trinaestoj stranici kaže da do posljednjih 150 godina u nas nije ni postojao problem pijenja u pojavno važnijem smislu te riječi jer se pijenje smatralo poželjnim i zdravim. Piti je bilo jednako vrednovano kao i jesti, piše Torre, a i jedno i drugo bilo je poželjno, pogotovo među muškarcima kojima je prejesti i opiti se bio znak uspjeha koji se u tadašnjoj općoj neimaštini nije propuštao. I dalje smo Torre i ja istomišljenici, kaže: „Preblago bi bilo kazati da naš narod tolerira pijenje, kad ga on zapravo favorizira.“ (Torre, 2015: 13) Dalje ističe dr. Torre da norme društvenog pijenja u našem narodu nalažu da se pije i kada se ne želi piti, da se pije iz uvažavanja drugih koji su pozvali na piće, pa i da se druge zove na piće i da se njima u čast popije bez obzira pije li se tu kome ili ne. (Torre, 2015: 14) Zanimljivo je to, jer ja ne poznajem nikoga kome je Alkohol otrpe bio fin. Alkohol i alkoholiziranje se vježbaju. Često to znam reći prijateljima kojima se trenutno ne da piti ili koji nikad ni nisu pili, jer im Alkohol ne paše. Alkohol se, tvrdim ja, vježba jednako kako se npr vježba pisanje, ili učenje, ili čak Gluma. Na početku nije gušt ni pisati, ni učiti ni glumiti ako moraš bilo što od toga raditi dobro i u velikim količinama. Ali stranica za stranicom, a u Glumi ponavljanje za ponavljanjem, na početku je na silu, ali kasnije čovjek ne može prestati, pogotovo ako sa strane bere plodove svog rada. To je fizički zakon koji se zove *inercija*. Ja imam auto koji nije bogznakakvih performansi, ali kad po *inerciji* na autoputu za 20ak minuta dosegne 140 kilometara na sat, ide sam od sebe i teško se zaustavlja. Tako i pisanje i učenje i Gluma i alkoholizam. Dakle, ta *inercija* u ljudskoj psihi je zgodna i zanimljiva, i može se koristiti i za korisno i za štetno. Iskoristit ću i jedan, meni vrlo nesimpatičan, termin: radne navike. Nesimpatičan mi je, jer su uvijek „tupili“ s tim radnim navikama, govorili da ih moramo steći, jer ako ne steknemo radne navike u početku, onda ih nikada nećemo steći i onda smo u problemu i propast ćemo. Ne vidim da je to tako jer, evo, već drugi fakultet završavam, bez

radnih navika, nego samo s osjećajem za bitno i nebitno i za etiku i moral. A zašto sam spomenula radne navike: jer, alkoholičari su stekli svoje alkoholičarske radne navike. Maštam ja tu iz vlastitog primjera, jer, kad sam jednom na medicini tri mjeseca bila posvećena učenju (radilo se naime o Kirurgiji, predmetu koji mi je tada bio najbitniji) i nisam popila ni kap Alkohola, bilo mi je kasnije teško početi piti i kao što i priliči, alkoholizirajući se, proslaviti uspjeh na ispitu. Čak mi je bilo žao što je ispit završio i što nemam više što učiti. Bila sam izgubljena. Bila je to kao mini penzija, kraj rada. Ljudi jako vole nekome ili nečemu pripadati. Tako se identificiraju. Neki pripadaju partneru, neki Bogu, neki poslu, neki teretani, a neki Alkoholu. Nakon tog mog tromjesečnog učenja prvi i drugi put sam pila preko volje, jer su društvene okolnosti to nalogale, a ja sam često prekomotna da remetim nalaganja društvenih okolnosti. Treći put sam već pila s radošću, četvrti put sam se napila a peti i šesti put sam već nagovarala druge da piju. Tako to, valjda, ide. Ovime gore napisanim želim potvrditi važnost društveno plodne zemlje za alkoholiziranje. Našla sam se ja i u društvu ljudi koji izuzetno malo i sporo piju. Bila sam šokirana, ali i ja sam nakon početnog nezadovoljstva tu večer pila njihovim tempom.

Torre tvrdi da gotovo tri četvrtine alkoholičara čine tzv. funkcionalni alkoholičari. (Torre, 2015: 15)

Također je bitno razlučiti različite obrasce pijenja, pa Torre piše da Hrvatska u svom kontinentalnom dijelu održava obrazac pijenja istočnoeuropskih i srednjeeuropskih naroda koji podrazumijeva pijenje žestokih alkoholnih pića i piva, a u svom obalnom i priobalnom dijelu održava mediteranski obrazac pijenja u kojem dominira vino. (Torre, 2015: 15).

Toliko se priča o društvenim potrošačima alkohola jer mnogi pa tako i Branko Lang u svojoj knjizi *Ne piti i slobodan biti* tvrdi da je promet s obale društvenih potrošača na obalu alkoholičara jednosmjernan. (Torre, 2015: 19) S tim da umjereni pilci misle da nikad neće stići na onu drugu obalu, dok alkoholičari misle da nisu ni prešli most. Jako sam se začudila kad sam na testu koji odgovara ima li osoba koja ispunjava problem s Alkoholom, za odgovor : da, mislim da sam osoba koja umjereno pije, dobila dva boda koja su me približila dijagnozi alkoholičara. Odgovorila sam potvrdno još na pitanje je li me tko upozorio da trebam manje piti (Majka iz odgojnih mjera, ne znam broji li se to), i je li me policija uhvatila s promilima. Za ta tri potvrdna odgovora od 20 mogućih test mi je rekao da sam s visokom pouzdanošću alkoholičar. To mi se zaista čini suludo. Drugi test me još i izvrijeđao. A promatrajući sebe i

druge, zaključujem, bez moraliziranja i osude, da bi mnogi moji kolege i prijatelji, za koje ja ne mislim da su alkoholičari, imali mnogo više bodova od mene. U nastavku prilažem testove pa svatko ako je znatiželjan može provjeriti je li alkoholičar. (Torre, 2015: 30, 31)

LABORATORIJSKI POKAZATELJI KROMENTOSITIJENJA

TESTOVI SAMOPROCJENE SKLONOSTI PIĆU

Pri procjeni naravi problema pijenja u neke osobe stručnjaci rabe cijelu lepezu različitih testova, od kojih navodimo dva najpoznatija: tzv. MAST-test i AUDIT-test. Oba testa temelje se na ispitanikovo samoprocjeni problema izazvanih pijenjem.

MAST-test (Michigan Alcohol Screening Test)

- 2 1. Smatrate li se osobom koja umjereno pije? (Pod umjerenim podrazumijevamo da pijete manje ili barem jednako kao i većina ljudi.) (pozitivan odgovor = 2 boda)
- 1 2. Je li vam se ikada dogodilo da se, nakon pijenja prethodne noći, ujutro po buđenju ne sjećate dijela večeri? (pozitivan odgovor = 2 boda)
3. Je li vam supružnik, roditelj ili netko od rodbine ikad prigovorio zbog pijenja? (pozitivan odgovor = 1 bod)
4. Možete li bez poteškoća prestati piti nakon što ste popili piće ili dva? (negativan odgovor = 2 boda)
5. Jeste li ikada osjećali grižnju savjesti zbog pijenja? (pozitivan odgovor = 1 bod)
6. Smatraju li vas prijatelji i rodbina osobom koja umjereno pije? (negativan odgovor = 2 boda)
7. Možete li prestati piti kad god zaželite? (negativan odgovor = 2 boda)
8. Jeste li se ikada potukli pod utjecajem alkohola? (pozitivan odgovor = 1 bod)
9. Je li vam piće stvorilo probleme sa suprugom, roditeljima ili rodbinom? (potvrđan odgovor = 2 boda)
10. Jesu li se vaši bližnji ikome obraćali za pomoć zbog vašeg pijenja? (pozitivan odgovor = 2 boda)
11. Jeste li ikad izgubili prijatelja zbog pijenja? (pozitivan odgovor = 2 boda)
12. Jeste li ikad izgubili posao zbog pijenja? (pozitivan odgovor = 2 boda)
13. Jeste li zbog pijenja imali problema na radnom mjestu? (pozitivan odgovor = 2 boda)
14. Jeste li ikada zanemarili obaveze, obitelj ili posao kroz razdoblje od barem dva dana zbog kontinuiranog pijenja? (pozitivan odgovor = 2 boda)
15. Pijete li često u prijedpodnevnim satima? (pozitivan odgovor = 1 bod)
16. Je li vam liječnik ikad rekao da imate oštećenje jetara? (pozitivan odgovor = 2 boda)
17. Jeste li ikad po otrežnjenju nakon epizoda prekomjernog pijenja doživjeli znake alkoholnog apstinencijskog sindroma? (pozitivan odgovor = 2 boda)

18. Jeste li se ikome obraćali za pomoć zbog pijenja? (pozitivan odgovor = 5 bodova)
- 2 19. Jeste li ikada bili kažnjavani zbog kršenja javnog reda i mira ili vožnje u opitom stanju ili pod utjecajem alkohola? (pozitivan odgovor = 2 boda)
20. Jeste li ikada bili kažnjavani zbog kakvog drugog djela počinjenog pod utjecajem alkohola? (pozitivan odgovor = 2 boda).

5 Rezultati: Tri ili manje bodova upućuje da ispitanik nije ovisnik o alkoholu, četiri boda sugerira da postoji problem s pićem i da bi mogao biti ili postati ovisnik o alkoholu, dok pet ili više bodova s visokom pouzdanošću potvrđuje da je ispitanik razvio alkoholnu ovisnost, odnosno da je alkoholičar.

AUDIT-test (Alcohol Use Disorders Identification Test)

- 4 1. Koliko puta ste, u posljednja tri mjeseca, pili alkoholna pića?
0 = nikada; 1 = mjesečno ili rjeđe; 2 = dva do četiri puta mjesečno; 3 = dva do tri puta tjedno; 4 = četiri ili više puta tjedno.
- 2 2. Koliko pića pijete na dan kad uobičajate piti?
0 = jedno do dva; 1 = tri do četiri; 2 = pet do šest; 3 = sedam do devet; 4 = deset ili više
- 2 3. Koliko puta ste, u posljednja tri mjeseca, tijekom jednog dana popili šest ili više pića?
0 = nikada; 1 = rjeđe nego mjesečno; 2 = mjesečno; 3 = tjedno; 4 = dnevno ili praktički svakodnevno.
4. Koliko često, tijekom posljednje godine, niste mogli prestati nakon što ste počeli piti, a kanili ste?
0 = nikada; 1 = rjeđe nego mjesečno; 2 = mjesečno; 3 = tjedno; 4 = dnevno ili praktički svakodnevno.
5. Koliko često, tijekom posljednjih godinu dana, niste bili kadri biti i napraviti ono što se od vas očekivalo jer ste pili?
0 = nikada; 1 = rjeđe nego mjesečno; 2 = mjesečno; 3 = tjedno; 4 = dnevno ili praktički svakodnevno.
6. Koliko često ste, tijekom posljednjih godinu dana, trebali već ujutro piti da biste se otrijeznili od jučerašnjeg večernjeg pića?
0 = nikada; 1 = rjeđe nego mjesečno; 2 = mjesečno; 3 = tjedno; 4 = dnevno ili praktički svakodnevno.
7. Koliko puta ste, tijekom posljednjih godinu dana, zažalili što ste pili i doživjeli grižnju savjesti zato što ste pili?
0 = nikada; 1 = rjeđe nego mjesečno; 2 = mjesečno; 3 = tjedno; 4 = dnevno ili praktički svakodnevno.
8. Koliko često se, tijekom posljednjih godinu dana, niste bili kadri prisjetiti svega što se događalo tijekom večeri kad ste pili zato što ste prekomjerno pili?
0 = nikada; 1 = rjeđe nego mjesečno; 2 = mjesečno; 3 = tjedno; 4 = dnevno ili praktički svakodnevno.

Torre često u svojoj knjizi ističe da nitko nije želio postati alkoholičar, da nitko nije žudio za uništavajućim djelovanjem Alkohola. Svi smo počeli piti zbog društvenog pritiska i znatiželje a nastavili zbog blagodati pijenja. Kaže dr. Torre da pijenje u većoj mjeri povezuje i zbližava nego što konfliktno raspaljuje i razdvaja ljude koji piju. U tome najvjerojatnije leži razlog zašto glumce češće povezujemo s Alkoholom a manje s drugim drogama. Alkohol naime povezuje individualne svijesti u kolektivnu veselu prosvijetljenu svijest. Ostale droge ionako razdvojene individualne svijesti još više razdvajaju pa tako daju bogato, ali visoko individualno iskustvo. Teško bi bilo nekome na kokainu igrati predstavu s obzirom da kokain daje poznatu narcističku ideju veličine i svemoći. To niti partnerima niti gledateljima nije simpatično i od glumca i odbija. Teško bi bilo igrati i na *LSD-u* uz priviđenja, a i na *ecstasyju* uz pojačane svjetlosne i taktilne efekte i osjećaj uljuljanosti. Teško bi bilo igrati i „napušen“ trave, jer bi gledateljima bio čudan a reakcije bi bile prespore, a točno povezivanje s partnerom i publikom otežano, ako već ne i nemoguće. Alkohol je jedina droga koja nas u najvećem broju slučajeva dezinhbibira i približava sebi i drugima.

Pita se Torre duhovito : „**Što je to u ljudskom biću što ga tjera prema piću ?** I, obratno, što je to u piću što ga čini tako privlačnim ljudskom biću ?“ (Torre, 2015: 21) Evo sam se nakon ovog teškog pitanja otišla opustiti na *Instagram* i tamo naišla na *fun fact* : U streličarstvu se Alkohol smatra dopingom jer se strijelac pomoću Alkohola opušta i usporava kucanje srca što mu daje prednost. (profil @coffee.point1, postano u srijedu 05.09.2018.) Tako, pretpostavljam, a i iskustveno znam, djeluje mala količina Alkohola u Glumi. Opušta glumca, pa glumac može preciznije primiti i odaslati repliku, baš kao strijelac u streličarstvu. Kad smo kod streličarstva, zanimljiv je običaj stalnog konzumiranja Alkohola u ratu, psihički se pripremajući za borbe. O tome će biti govora kasnije u ovom radu.

Kaže Torre dalje zanimljivo i ključno : „**Da alkohol isključivo nanosi štetu, da prouzročuje momentalnu socijalnu i zdravstvenu propast osobe koja pije, ne bi uopće bilo njegove zlouporabe.** Da su alkoholna pića otrovi te da izazivaju neposredna trovanja nakon uporabe, također je sigurno da ih nitko ne bi pio. Trovanja otrovom mahom su nenamjerna i povremena, što znači da nitko ne bi pio alkohol namjerno i kontinuirano da je otrov. Pozitivni učinci, naime, dugo prevladavaju nad onim negativnima. Prve godine pijenja, a nekad i cijelo desetljeće,

povezano je uglavnom s ugodnim učincima pijenja, s izrazito ugodnim stanjima pripitosti i pijanstva.“ (Torre, 2015: 21)

Torre ističe i slijedeće: Dok neposredna okolina još nije raskrinkala i etiketirala „osobu koja si voli popiti“ kao alkoholičara, njegova ovisnost ostaje u fazi socijalne nevidljivosti, pa ne mora trpiti niti toliko inkomodirajuću društvenu osudu i stigmatu. (Torre, 2015: 21)

Ljudi piju iz stotine banalnih i posve razumljivih razloga: piće im pomaže pri upoznavanju i sretanju ljudi, (Torre, 2015: 21) a ja bih dodala i pri druženju s dosadnim i glupim ljudima. Uz Alkohol nam sve nekako izgleda bolje i zanimljivije, a s obzirom da često u glumačkom svijetu ne možemo birati osobe s kojima ćemo provoditi vrijeme, Alkohol nam služi da bismo dosadne osobe gledali kroz alkoholne ružičaste naočale pa da bismo bili tolerantniji na dosadu i glupost. Kako jedan moj dragi Kolega, šaleći se, ocjenjuje žene bocama piva, pa ako za neku kaže 5 piva, to znači da treba on popiti pet piva da bi mu ocijenjena žena postala zgodna, tako isto bi se moglo govoriti o karakteristikama ljudi. Za neke ljude zaista trebaš popiti pet piva da bi postao dovoljno tolerantan i veseo da se družiš s njima. Jedan moj dragi Profesor, koji će za ovu priliku ostati anonimn, kao i ostali koji se spominju u intimnim kontekstima, izjavio je nekoliko puta da je znao više popiti kad je bio okružen glupim ljudima.

Nadalje piše Torre jednu činjenicu koja nam je vrlo relevantna za ovaj rad : „Socijalno kulturalne, a ne kliničko medicinske norme određuju tko jest, a tko nije alkoholičar. Na razini života prekomjerno pijenje socijalna je devijacija, a ne klinički medicinski entitet. Netko tko je alkoholičar u jednom, nije u drugom socijalno – kulturalnom kontekstu ili povijesnom razdoblju. Što jedna sredina percipira kao problematično pijenje, druga drži legitimnim očitovanjem osobe pod utjecajem alkohola. U pojedinom socijalnom kontekstu pijenje, pa i opijanje, jest legitiman obrazac vladanja, dok je u drugom kontekstu i umjereno pijenje i više nego neprimjereno.“ (Torre, 2015: 17) Tako sigurno nećemo alkoholičarom nazvati osobu koja se oblokava na maturalcu ili na glazbenom ili glumačkom festivalu. Ali, da opet stavimo fokus na našu temu *Gluma i Alkohol* : glumački život je kao jedan dugački maturalac : trebaš, naime, razgledavati i baviti se kulturom, ali očekuje se od tebe i da piješ i dobro se zabavljaš. Zanimljivo je da, otkad se bavim glumom, nemam više pritisak dobro se zabaviti vikendom, jer u glumačkom svijetu prilika za pijenje jest svakodnevna, a ponekad i više puta dnevno. E sad, zanimljive su ljudske psihe. Npr. postojimo mi kojima kad nešto zabraniš ili ograničiš, ta zabrana potakne psihološke mehanizme koji nas nagone da za tim nečim još više žudimo.

Naprotiv, kad nam se nešto omogući u neograničenim količinama, konzumiramo to umjereno. Tako npr. ja zabavu i alkoholiziranje u glumačkom svijetu konzumiram spontano umjereno. Ali, moram reći da sam zbog toga doživljavala blaga posramljivanja zbog preranog odlaska s tulumu. Ta posramljivanja, koliko god su banalna, nisu ugodna, jer u tim trenucima nisi dio ekipe. Naravno da nisu presudna i da se i ona mogu šarmantno *hendlati*, ali to *hendlanje* se mora vježbati da bi se moglo spretno i bez osjećaja krivnje izvoditi. Dr. Torre daje naslutiti, ali, čini mi se, ne artikulira sljedeće: Postoji osjećaj krivnje koji umjetnici nabijaju ako se ne zabavljaju s njima dovoljno jako i dovoljno dugo, uz Alkohol, naravno. Psihološki to mnogo liči na srednju školu u kojoj se također od Tebe zahtijeva da piješ i pušiš ako želiš biti dio ekipe. Po mome, srednja škola je odlična surova metonimija za cijeli ljudski socijalni život. Kasnije društvena pravila ostaju ista kao u srednjoj školi, jedino se diskurs mijenja i postaje ugladeniji.

Pozitivni učinci Alkohola:

Ono što ljude toliko privlači u djelovanju alkohola, njegova je odlika da padom unutarnjih kočnica potiče druželjubivost i olakšava pristup i prisnost s drugim ljudima. (Torre, 2015: 23) Izgleda da je temeljna ljudska potreba, potreba dakle ljudi koji nisu psihopati, potreba da budu shvaćeni i voljeni, a jedan od temeljnih strahova, strah je od neshvaćanja u čijem je pak temelju strah od napuštanja. Zanimljivo je pitanje možemo li bez Alkohola naučiti biti onakvi kakvi smo uz pomoć Alkohola ? Zanimljivo je pitanje i zašto su nam ljudi koji tvrde da ne trebaju piti, nama funkcionalnim alkoholičarima, kako po ovim cijenjenim testovima ispadamo, dakle ti ljudi koji „kao“ ne trebaju piti da bi se zabavili, uvijek su nam nekako sumnjivi. Ne vjerujemo im baš da se dovoljno zabavljaju, jer znamo da je nama bez Alkohola sve nekako na tulumu sivlje, gluplje i dosadnije, a čovjekov je prvi, drugi i treći impuls da sudi prema sebi. Ne vjerujemo im dakle da se dovoljno zabavljaju, a posebni dio koristimo kao zamjenu za cjelinu pa im takvom nadriologikom uopće ne vjerujemo i manje su nam simpatični, što nas opet dovodi do jednog od temeljnih, već spomenutih principa : *similis simili gaudet*, ili, u prijevodu : sličan se sličnom raduje. Postoji i uzrečica koju je izmislio Winston Churchill a ide ovako : „Ne vjeruj čovjeku bez poroka.“ Mnoge su poznate rečenice izgovorene na sličnu temu, pa tako Elisabeth Taylor kaže : „Problem sa ljudima koji nemaju nijedan porok je upravo činjenica da isti ti posjeduju veoma nezgodne vrline.“ Henry David Thoreau pak kaže : „Mi smo dvosjekli mačevi: svaki put kad oštrimo svoju vrlinu, brusi se i naš porok.“

Thornton Wilder pak kaže sljedeće : „Ako čovjek nema poroka, u velikoj je opasnosti da od svojih vrлина napravi poroke, i eto spektakla. Svi smo ih upoznali : muškarce koji su bili čudovišta filantropije i žene koje su bile zmajevi čistoće. Ne, ne – negujte jedan porok u svojim grudima. Dajte mu pažnju koju zasluđuje i dajte da Vaše vrline narastu skromno oko njega.“

Zanimljivo je i sljedeće što tvrdi Torre : „**Pijenje poboljšava psihičku performansu osobe**“ (Torre, 2015: 23) (sjetimo se one *instainformacije* sa proglašavanjem Alkohola dopingom u streličarstvu, korišten je baš izraz: poboljšava performanse) „i priskrbljuje joj pozitivna raspoloženja i stanja.“ (Torre, 2015: 23) Naime, manje količine Alkohola umanjuju stres, stresni odgovor, poboljšavaju performansu i učinak osobe u stresnoj situaciji. A, k tome, kaže Torre, a ja se slažem : „Alkohol uvećava kapacitete osobe za poniranje u sebe, za suosjećanje i intimizaciju s drugima.“ (Torre, 2015: 23) To čovjeka vodi onoj radosti koja uslijedi kad s drugom osobom „klikne“, razumije se, shvati da ima zajedničkog, shvati da nije sam na svijetu, nego da nas ima još s istim mislima, veseljima i problemima. Već sam spomenula da je jedna od najvećih čovjekovih radosti kad se s nekim razumije, a jedan od najvećih strahova onaj od neshvaćanja tj. od napuštanja.

Postoje poneka mišljenja da Alkohol djeluje afrodizijački, ali dr. Torre kaže da izgleda da Alkohol djeluje tako da potiče empatijsko međuspolno (ili istospolno op. a.) razumijevanje. (Torre, 2015: 23.)

Gore je bila riječ o umjerenom pijenju, ali Alkohol ima i svoju drugu sedativnu komponentu koja se postiže kroz prenapijanje. Tada nema dubokog unutarnjeg proživljavanja nego samo postoji tupa uгода, unutar koje je čovjek pospano odsutan, apatičan i nezainteresiran za događaje oko sebe. (Torre, 2015: 24). Torre odlično artikulira : „Alkoholičari se pijenjem emotivno anesteziraju, to jest obeznanjuju, umrtvljuju ili otpisuju svoja osjećanja, posebno onaj njihov nepodnošljivi dio.“ (Torre, 2015: 24)

Ne djeluje samo Alkohol tako. Osoba koja ima ovisnički tip osobnosti, može birati između mnogih poroka koji joj mogu otupiti emocije ako ih kompulzivno konzumira. Među najpopularnijima i najdostupnijima jest hrana, pa je tako poznato da se cure prejedaju sladoledom kad ih dečko ostavi. To je normalno i psihološki opravdano ponašanje. Jednako kao i napiti se kad te dečko ostavi. Zanimljiva mi je jako jedna rečenica koju je izrekao Jean Jacques

Rousseau a glasi : „Unositi tajnost u neki čin, prvi je korak prema poroku.“ Za mene intimno, znanstveno vjerojatno potpuno neopravdano, biti alkoholičarom znači potajno se doma opijati sam sa sobom. Znači biti, kako se to popularno u narodu govori, ili se barem prije govorilo : *solo trinker*. S obzirom da su me i u djetinjstvu zastrašivali da jedino *solo trinker* znači alkoholičar, nemam sad u odrasloj dobi običaj ni čašu vina ni limenku piva popiti sama. *Solo trinkanjem* kao kvalitetom za osudu plašili su me u djetinjstvu kao nekom „baba rogom“. Čak i sad kad sam Mami veselo rekla : „Mama, znaš Ti da smo mi i svi ljudi s kojima se družimo, zapravo, po dr. Torreu funkcionalni alkoholičari ?“ kaže Mama: „Pa šta, bitno da smo funkcionalni !“

Zanimljivo opet piše **Torre o alkoholu, hrani i drogama kao o temeljnim regulatorima mnogih emotivnih života**. Kaže da se za alkoholičara ni živjeti ne mora, ali piti se mora (Torre, 2015: 25), i da alkoholičar ima erotički odnos prema Alkoholu. I dalje Torre duhovito opisuje alkoholičara i alkohol u njihovom ljubavnom odnosu : „Alkoholičar kroz intimni odnos s alkoholom zamjenjuje intimnost neostvarenu s ljudima. Alkoholičar je u svojevrsnom ljubavnom odnosu s alkoholom. Oni se ljube sve dok se ne zaljube, a onda se posvade i zamrze, i jedno drugom čine samo zlo i samo loše.“ (Torre, 2015: 25) Ne znam kako bi alkoholičar Alkoholu mogao činiti loše, ali u redu, za pjesničku sliku je dobro poslužilo, a i drago mi je da dr. Torre također promatra Alkohol gotovo kao osobu, kao što to činim i ja u ovom radu, pa zato pišem Alkohol, kad god mogu, velikim početnim slovom. Međutim, ne bih se složila da ljudi koji prekomjerno piju ne mogu ostvariti intimnost s ljudima pa ju ostvaruju s Alkoholom. Hoću reći, ne vidim da ljudi koji ne piju ostvaruju bolju intimnost s drugim ljudima. To mi se čini kao jeftino tumačenje, usporedivo s onim da ljudi koji vole životinje i tretiraju životinje s poštovanjem dostojnim članova obitelji, to čine zato što ne mogu ostvariti bliskost s ljudima. Opet ću „napasti“ s istim argumentom : ne vidim da ljudi koji ne vole, ne poštuju, ili, ako hoćete, ne ponašaju se prema životinjama kao prema članovima obitelji, ne vidim da ti ljudi imaju bolje, intimnije i dublje odnose s drugim ljudima.

Ljudi skloni Alkoholu, rekli bih, čak su presenzibilni, pa se zato moraju otupljivati da bi emotivno preživjeli. Ne opravdavam ih (ili nas) i naravno mislim da se odrastajući mogu steći efikasni psihološki *coping* mehanizmi tj. mehanizmi za „hendlanje“ problema, mehanizmi za zdravo suočavanje koji ne uključuju poroke.

Zato se ja npr. takozvane poroke trudim koristiti kao sredstva za gratifikaciju tj. kao sredstva za nagradu nakon obavljenog posla, a ne kao sredstva koja omogućuju uopće započinjanje posla. Za započinjanje posla imam kavu i *red bull* ili *spar budget energy drink* kad sam kratka s „lovom“. Čak i za to bi netko rekao da su poroci ali ja s njima vrlo uspješno živim. Ja sam funkcionalni *coffeeholičar*. Da, i taj termin postoji.

Sve može postati porok, tj. ovisnost ako bez toga ne možeš. Ovisan se može biti i o teretani i o osobi npr. I te ovisnosti nisu manje štetne za psihofizičko zdravlje od Alkohola. Postoje različiti životni stilovi. Poštujem neporočne ljude, ali još više poštujem ljude koji koketiraju s porocima, ali kad treba „upale“ samokontrolu i vrate se u sigurnu zonu. Takav životni stil je mnogo riskantniji, i mnogo zahtjevniji, jer moraš često biti *attento* ili raditi *reality checkove* da provjeriš je li te koji porok preuzeo, ali takav životni stil meni je mnogo zanimljiviji i takav život želim voditi i s takvim se ljudima družiti. Najveći porok trenutno mi je *Instagram*. Za mene je on trenutno mnogo opasniji od Alkohola. Evo, ne mogu ni deset redaka diplomskog rada napisati a da ne provjerim koliko *followersa* imam i koliko *lajkova* na novoj jutarnjoj objavi. Možda Vam se čini smiješno, ali nije bezopasan *Instagram*: u jednoj epizodi *Keeping up with the Kardashians*, Kim Kardashian bila je kod liječnika zbog ukočenosti zgloba, pa joj je liječnik dijagnosticirao sindrom karpalnog kanala. (E! Entertainment) *Instagramski zglob*, ili *instagramski lakat* (koji pretpostavljam da se može dobiti od bjesomućnog *scrollanja* i pregledavanja *storyja* prije spavanja, ležeći u krevetu na leđima) postat će uskoro, pretpostavljam, legitimni medicinski termini s odgovarajućom terapijom. Ovdje sam spomenula samo fizičku štetu *Instagrama*, a psihička, tko zna kakva je i kolika.

Kaže Torre da nije sve niti u Alkoholu, nego u sprezi Alkohola i osobe koja pije. Kaže nadalje : „Niti svi piju na isti način, niti se svima događaju iste stvari kad piju. Netko bolje tolerira alkohol u fiziološkom, netko u psihološkom, a netko bolje u socijalnom smislu.“ (Torre, 2015: 27).

Ipak nas tješi riječima da piti, voljeti piti, ne znači isto što i biti ovisan. „**Biti ovisan o alkoholu znači :**

Uvijek piti više nego što se namjeravalo

Više puta bezuspješno pokušavati prestati piti

Zbog pijenja zanemarivati obaveze i zatajiti na nekom od važnijih životnih područja

Piti sve veće količine alkohola sa sve manje užitka

Osjećati se nervoznim, deprimiranim i jadnim ako se ne pije

I na kraju, osjećati grižnju savjesti svaki put zato što se pilo, a potom piti opet i opet kako bi se isti taj osjećaj odagnao.“ (Torre, 2015: 27)

Eto, možda ipak većina nas nismo alkoholičari, bez obzira na rezultate prije navedenih testova.

Idući zanimljivi naslov glasi :

„Psihoaktivne supstancije prate ljude od praskozorja čovječanstva pa sve do danas.“
(Torre, 2015: 27)

Time smo se bavili u našem uvodu, ali uvijek je zanimljivo, utješno i ohrabrujuće vidjeti da su drugi ljudi stavili u svjetlo pozornosti (pozornost – pozornica, zanimljivo, do sad nisam obraćala pažnju na isti korijen riječi) istu temu kao i mi. Razumijevanje među ljudima čovjeka veseli, o tome smo isto govorili. Piše Torre u ovom odlomku : „U zapadnom civilizacijskom krugu cigarete i alkohol imaju status tradicijom i zakonima dopuštenih sredstava ovisnosti ili svojevrsnih legalnih droga. A među svima njima etilni alkohol ima krunsko mjesto kao najzloupotrebljavanija psihoaktivna supstanca u povijesti zapadne civilizacije.“ (Torre, 2015: 27) Odlično, ovo me pak podsjeća na to koliko su povijest i kultura bitne u kreiranju zakona i moralnih zakona. Uvijek mi je bilo na tužan način zanimljivo kako smatramo najnormalnijom stvari jesti npr. svinju ili janje, a čovjeka koji bi pojeo psa proglasili bismo čudovištem. Svinja je, naime, to već svi znamo, jedna od najinteligentnijih i najmotivnijih životinja. Da se razumijemo, i ja ju nažalost jedem, jer nisam još skupila dovoljno psihičke snage da postanem vegetarijanac ili vegan, ali hoću uskoro. Nije li to suludo ? Nije li suluda i činjenica da marihuana za koju je dokazano da ima ljekovita djelovanja pripada zabranjenim supstancijama, a njezino psihoaktivno djelovanje kvantitativno je, i kvalitativno, manje (nemoguće je da nešto bude kvalitativno manje, ali mi umjetnici smo maštoviti, nadam se da se razumije na što mislim) od djelovanja Alkohola, otprilike kao djelovanje 2mg normabela. Od previše pušenja tako i tako korisnicima bude zlo, pa se ni ne može pušiti odjednom u ogromnim količinama.

Dalje piše Torre : „Naime, da alkohol nije nama već stoljećima više nego udomaćena droga, odnosno da je on kojim slučajem tek danas otkriven, bez sumnje bi imao status ilegalne droge i to status, u najmanju ruku, najopasnije ilegalne droge – heroína. Zato, jedini siguran način da se izbjegnu neželjene posljedice pijenja alkoholnih pića jest da se ona uopće ne piju.“ (Torre, 2015: 29)

Zanimljiv mi je način pisanja dr. Torrea. Malo je oksimoronski, ali takav je i Alkohol. Gore citirana misao, podsjeća me pak na brošure o sigurnom seksu, ili odgovore na postavljena pitanja adolescenata u *Teenu* ili *Ok!u* . Zna se ono kad kažu da je jedini siguran način izbjegavanja neželjene trudnoće i spolno prenosivih bolesti – apstinencija, a unaprijed znaju da će rijetki apstinirati.

Sljedeći zanimljivi odlomak u knjizi nosi naslov : „**Osobe s problemom socijalno neupadljivog prekomjernog pijenja.**“ (Torre, 2015: 42) Odmah se pitamo gdje je problem. Prije objašnjenja Torre navodi zanimljive citate. Prvi je „Ne može se dobro živjeti ako se dobro ne pije.“ Benjamina Franklina, a drugi je „Sve što Vam mogu reći jest da sam iz alkohola izvukao mnogo više, nego što je alkohol izvukao iz mene.“ Winstona Churchilla.

Nadalje piše kako među funkcionalnim alkoholičarima prevladavaju zaposleni i oženjeni muškarci, mlađe i srednje životne dobi, u prosjeku stari između 25 i 35 godina. Oni se, zbog problema pijenja, nisu liječili. Niti okolina, niti oni sami ne drže da im je liječenje potrebno. Slijedi za nas jako važna rečenica : „Njihovo pijenje, iako prekomjerno, usklađeno je sa socijalnim normama i kontekstom okruženja u kojem piju.“ (Kazalište) Slijedi utješna rečenica : „Njihov obrazac prekomjernog pijenja u vremenu je postojan i nije tek nužni predstadij socijalno devijantnog pijenja s gubitkom kontrole nad uvjetima i količinom popijenog.“ A nakon toga za mene duhovita rečenica: „Disfunkcionalni alkoholičari imaju dvostruko više alkoholom izazvanih problema nego funkcionalni alkoholičari.“ (Torre, 2015: 43) Ne znam kako baš dvostruko, meni se čini da je višestruko, ali u redu.

Zanimljivo Caroline Knapp u svojoj knjizi *Opijanje – Ljubavna priča*, Naklada Zadro, Zagreb 1997., str. 121. Opisuje podmuklo neprimjetni razvoj ovisnosti

„Sve je to tako zastrašujuće lako. Dugo pijete zato što Vam je piće pri ruci, a tada, u određenom trenutku, pijete zato što se sami pobrinete da Vam piće bude pri ruci. Premda toga niste potpuno svjesni, organizirate sebi život tako da je alkohol uvijek tu. Družite se s ljudima koje privlači

piće i kojima je posve normalno iskapiti koju bocu vina u jednoj večeri, ljudima koji potiču konzumaciju pića i opijanje i potpomažu poricanje njegovih posljedica.“ (Torre, 2015: 43)

Zanimljivo je to, jer je istinito. Sad već počinjem zvučati kao moj cijenjeni profesor kemije u srednjoj školi Revik Nuss koji je tvrdio da cijela Kemija počiva na dva principa:

Princip minimuma energije

Princip sličan se sličnom raduje

Odgovor na svako Profesorovo pitanje bio je jedan od ovih principa, dakle imao si 50 posto šanse da pogodiš. Kasnije sam shvatila da ovi principi nisu bitni samo za kemiju, nego za cijeli svijet, cijeli život, pa tako i društveni život. Sve to pišem vezano uz citat Caroline Knapp koji sam u nekoj mjeri i proživjela. Naravno, u daleko manjoj mjeri nego osoba koja je ovisna o piću, ali opet u mjeri osobe koja voli popiti kad želi, a ne voli kad ne želi. Tako nekako. Naime, našla sam se u predivnom društvu predivnih ljudi na jednom ljetovanju, ali .. Oni nisu pili, tj. pili su toliko umjereno da je bilo tako umjereno da je postalo gotovo nezatno. Meni je bilo neugodno piti svojim tj. našim uobičajenim glumačkim tempom, nego sam se prilagodila ljudima koji su me pozvali. Sjećam se da sam nazvala prijatelja i u šoku mu rekla : „Sve je super, ali oni ne piju !! A ljetovanje je !“ Teško mi je bilo, ali kad sam se prilagodila, svidio mi se taj nezatno alkoholni život. Priložila sam priču koja je moja intimna potvrda prvo principa sličan se sličnom raduje a kasnije one narodne : „s kim si takav si“.

Tu ću završiti s osvrtima na knjigu doktora Torrea, jer kasnije dolaze priče o disfunkcionalnim alkoholičarima koje su depresivne, a nisu nam ni toliko relevantne za naš rad. Naime, zanimljivije mi se čini istražiti ovu sivu zonu umjerenog pijenja i funkcionalnog alkoholizma.

6. KONZUMACIJA STVARNOG ALKOHOLA PRILIKOM IGRE U PREDSTAVAMA, IZ INTIMNOG I PROMATRAČKOG ASPEKTA

Nema razloga da se ne osvrnemo i na pijenje Alkohola u predstavama, s obzirom da je to vrlo česta pojava. Nisu nam za dramska uprizorenja zanimljivi čistunci pa često portretiramo likove koji društveno piju, ili su čak i alkoholičari. Zanimljivo pitanje se odmah postavlja, zapravo nekoliko zanimljivih pitanja. Za mene prvo jest: Treba li na sceni piti pravi Alkohol ili kojekakve ledene čajeve i sokove od maline i bazge.

A drugo : Treba li čovjek imati iskustvo pijanstva da bi mogao pijanstvo uprizoriti ?

Odgovor na prvo čini mi se, jest kontroverzan i individualan, i naravno ovisi o tipu predstave i konceptu redatelja, ali i o stavovima glumaca.

Foto: Emil Fuš, izvedba *Jelinek vs. Jelinek* u klubu Gavelle

Inzistirala sam na tome da mi profesorica Suzana Nikolić dozvoli da u svojoj monodrami *Jelinek vs. Jelinek* zaista pijem vino i viski, i da vinom i viskijima nudim publiku. Naravno da je pijenje dvaju nekompatibilnih pića i mahnito plesanje *tarantelle* uz vrtnju djelovalo na mene. To me podsjeća na priče profesorice Dubravke Crnojević – Carić o dovođenju u stanje transa mahnitim plesom. Ja nisam baš bila u stanju transa, ali bila sam u nekom povišenijem, opuštenijem i dezinhibiranom stanju koje je onda lako prelazilo i na publiku, pogotovo zato što su i oni imali Alkohol kao pripomoć.

Foto: Emil Fuš, izvedba *Jelinek vs. Jelinek* u klubu Gavelle

Foto: Emil Fuš, izvedba *Jelinek vs. Jelinek* u klubu Gavelle

Bila je moja želja da ispitam takav tip Glume. Netko može pomisliti da je to diletantizam, ali ja pak žestoko zastupam stav da Gluma koja jako koketira sa stvarnošću može biti vrlo profesionalna.

Foto: Emil Fuš, izvedba *Jelinek vs. Jelinek* u klubu Gavelle

Na to razmišljanje me zapravo potakao kolega Marko Mandić koji je bio blizu mene u samim počecima mojim. Marko, npr. privatno slabo pije, ali na sceni mnogo pije, pravog Alkohola, kad uloga to zahtijeva. Jednako tako, i samozadovoljava se zapravo. Divim se Markovom istraživanju kazališta, jer pijenje i samozadovoljavanje samo su dodaci izvrsnoj Markovoj dramskoj glumi. A možda su oni potakli oslobođenje koje je dovelo do izvrsne 'normalne' dramske glume. Sigurno da je to jedna posebna vrsta glumačkog, i ljudskog, mentalno fizičkog sklopa, kojoj se osobno divim. Divim se slobodi na sceni, divim se životu i nepredvidivosti, divim se riskiranju. I otvaranje boce šampanjca na sceni, ili boce vina, jest rizik. Možda se baš neće htjeti otvoriti, možda čep pukne, možda otvarač pukne, možda čep odleti nekom u glavu. Publika voli rizik. Iskustvom svojim skromnim shvatila sam da publika voli mogućnost da sve

u jednom trenu može „otići kvragu“. Vole glumčev „hod po žici“. Ali, vole gledati vještog „hodača po žici“, a ne nespretnog. Nespretni ih frustrira, previše se boje za njega ili ih nervira, a spretnom „hodaču po žici“ se dive. Dakle, po mome, a svatko naravno ima svoju slobodu mišljenja, ali po mome valja uvježbati spretnost, ali ostaviti „žicu“. Ne ići na skroz sigurno, jer idenjem na sigurno, Kazalište kakvim se ja želim baviti, gubi šarm i čar.

Zanimljiva predstava koju sam gledala i koja je na neki način inspirirala moju *Žužy*, kako popularno zovu monodramu *Jelinek vs. Jelinek*, jest predstava na festivalu svjetskog kazališta 2017. Zove se *Što ako su otišle u Moskvu* ? Režirala je Christiane Jatahy (Brazil), a njena predstava je pak inspirirana, pretpostavljate, Čehovljevom dramom *Tri sestre*. Publika u predstavi igra jako važnu ulogu: oni su gosti na proslavi Irininog rođendana. Kao što svi znamo, o gostima i njihovom raspoloženju mnogo ovisi hoće li tulum, a u ovom slučaju predstava, uspjeti. Na proslavama uvijek ima Alkohola, pa je tako i na ovoj proslavi – predstavi bilo mnogo Alkohola koji se nudio publici skupa s finom tortom od pistacija i čokolade, još se sjećam. Publiku se kao i goste na tulumu nježno nagovaralo na ples. I koliko god ovisilo o gostima tj. o publici hoće li događaj uspjeti, pravi vješti domaćin uvijek ima u rukavu vještine spašavanja vlastitog tulumu ako atmosfera krene nizbrdo. Domaćin = glumac, u užem i širem smislu, jer glumac je uvijek, i u najkonzervativnijoj predstavi domaćin kojemu je mahom zadaća razgaliti goste – publiku. Dati im poklončiće za ponijeti doma, samo što glumčevi često nisu materijalni, nego su to obično serotoniniski poklončići veselja spoznaje. Iako, moram pohvaliti ZKM, koji je nakon premijere *Probe Orkestra* gostima poklanjao *Pupine* materijalne proizvode. *Pupa* i *Aperol Spritz* bili su sponzori, što me opet podsjeća na sami početak ovog rada gdje sam suvereno ustvrdila da kazalište podliježe pravilima kapitalizma. Ali, vratimo se mi na *Brazilske Tri Sestre*, kako ih popularno zovemo kada o predstavi razgovaramo. Publika je na početku bila vrlo suzdržana pri uzimanju Alkohola i torte, ali kasnije su postajali sve opušteniji, veseliji i spremniji na suradnju, što sam primijetila i u izvedbi naše *Žužy*. Zapravo, bolje je reći: na što sam računala i u izvedbi naše *Žužy*. Pišem „naše“, jer mi je glupo govoriti „moje“, „svoje“, kad i iza jedne monodrame stoji cijeli tim dragih ljudi. Čak i kada sam pozivala ljude na izvedbu *Žužy*, dok je bila „samo“ još ispit iz govora, govorila sam : „Dodite, dodite, neće bit' dosadno i bit će džabe cuge !“ I došli su. A u vezi s Brazilkama stvar postaje još zanimljivija kad Vam kažem da i glumice mnogo piju pravog Alkohola na sceni i da predstavu izvedu dva puta u istoj večeri, za istu publiku. Naime, koncept je takav da jedanput gledaš predstavu kao film u kino dvorani, ali film uživo (imaju snimatelja koji hoda po sceni i s njima glumi, jednako kao što često na zabavama netko preuzme ulogu ovjekovječitelja), a drugi put gledaš predstavu onako

kako smo navikli, kao predstavu, i u njoj sudjeluješ. Na drugoj izvedbi su, pretpostavljate, glumice već pripite, i izvedba je oslobođenija. Zapitat ćete se vjerojatno logičnu stvar : Je li to umjetnost ili diletantizam ? Sama sebi odgovaram : umjetnost. Iako ta riječ u kontekstu današnjice zvuči vrlo pretenciozno, pa ju baš niti ne koristim osim autoironično. Naime, mislim da u današnjem svijetu kad gotovo ništa nije neposredno i uživo, nego je frizirano, filtrirano i destilirano, umjetnost (ovaj put neironično) pretpostavlja nuđenje nečeg što stvarnijeg. Pod stvarno, nikako ne mislim dokumentarno, jer to nikoga ne zanima, pogotovo ako se radi o dokumentarnoj patnji. Kad kažem stvarno, mislim na ono koje se bavi stvarnim problemima, koje je seksi, prljavo, koje nije sterilizirano, koje stvarna pitanja prikazuje na atraktivan način, koje ne docira, koje ne dosađuje i ne „zvoca“. Da živimo u nekom drugom svijetu i nekom drugom vremenu, tko zna što bih mislila, ali sada mislim ovako. Naravno da po meni najdraža i najviša umjetnost idejno lako može skliznuti u diletantizam, ali vježbam da se to ne dogodi. Kazalište je ekperiment, ono valjda mora eksperimentirati i propitkivati. Nije baš vjerojatno da u kazalištu netko može od eksperimentiranja umrijeti, dakle nema razloga da ne eksperimentiramo. Stotine su premijera u glumčevu životu i tisuće izvedbi. Ako eksperiment ne uspije, uvijek se može ponoviti, ili poboljšati pa ponoviti poboljšana verzija, ili iz korijena promijeniti. Idenje na sigurno, smrt je Kazališta.

7. IVAN VIRIPAJEV: PIJANI, PREMIJERA U KAZALIŠTU GAVELLA

"Ljubav prema alkoholu ista je kao ljubav majke prema sinu. Ista je kao ljubav redovnika prema Bogu. Voljeti pečeno meso i voljeti Isusa je jedno te isto. Najvažnije je voljeti!"

Sinoć sam bila na premijeri predstave *Pijani*. Čini mi se da bi bila grehota ne inkorporirati cijeli taj događaj u ovaj rad.

„U drami suvremenog ruskog dramatičara Ivana Viripajeva, svi su likovi pijani. Pijanstvo je ovdje koncept, metafora i stanje jer opijeni alkoholom, zapravo su pijani - zbunjeni, dezorijentirani, izgubljeni – duhom“, stoji u najavi nove premijere u Gavelli.

Zanimljivo je i da se pijanstvo koristi kao sinonim za istinu. Čak se više puta spominje da Bog progovara kroz pijane. Predstava je vrlo fizička, vrlo emotivna, divlja, sexy, životinjska. Nema u predstavi one društvene korektnosti koja je nužna da bi u svijetu funkcionirao i na socijalnoj se ljestvici uspeo. Predstava je surrealna, dijalozi su čudni formom ali glumci ih toliko dobro izgovaraju da im jako vjerujemo i jako ih razumijemo. Zapravo se predstava radi o strahovima, o strahu od smrti i strahu od napuštanja koje smo već više puta spominjali. Za sve likove koji nam se prikazuju u svom iskrenom, jako pijanom i društveno nekorektnom *ja*, možemo zamisliti kakav život vode kad nisu pijani, iako to nije niti prikazano niti docirano tj. objašnjavano. Zapravo me izmjena scena podsjetila na *Short Cuts* Roberta Altmana, ili na *Songs From the Second Floor* ili *You, the Living* Roya Anderssona. Estetike su naravno drugačije, ali poveznica je upravo to što se u svakom od ovih djela radi o onome što nas ljude međusobno povezuje. *Short Cuts* je, recimo to tako, najnormalniji, najmanje začudan, a filmovi Roya Anderssona, i predstava Vite Taufera po tekstu Ivana Viripajeva čudni su ali vrlo intimno razumljivi.

Ljudi kad se napiju podsjećaju na djecu koja se igraju, pa se tako jedan lik, kojeg (izvrsno op. a.) tumači Filip Šovagović, igra toga da mu je Majka živa, a drugi lik, kojeg (izvrsno op. a) tumači Enes Vejzović igra se da ima brata katoličkog svećenika. Nije naravno u predstavi tema samo alkohol kao takav, kao što nije niti u našem radu. Tema je čovjekova poljuljanost i laži u kojima živimo (ili govna koja nakupljamo, kako se lik direktor filmskog festivala kojeg igra Ozren Grabarić izražava) od kojih se na naki način moramo s vremena na vrijeme očistiti. Razna su sredstva čišćenja. Alkohol je jedno od njih. Koliko samo čudna atmosfera postane kad se nakupi mnogo laži u istoj prostoriji, npr. na premijeri nakon loše predstave. *Pijani* su dobro prihvaćena predstava pa je i atmosfera nakon bila svijetla i vedra, ali nakon loše predstave eto komplikacija i pretjeranog društvenog angažmana. Naime, nepristojno je nakon premijere otići i ne pozdraviti kolege, a ako ostaneš moraš popiti barem čašu nečega. Što stoji i u mojoj službenoj žalbi sudu na novčanu kaznu koju su mi predložili zbog navodne vožnje u pijanom stanju. Svoju žalbu nakon dugog traženja ne mogu naći, ali prilažem u nastavku jednu staru žalbu Tomislava Čadeža zbog istog povoda, a po čijim motivima je i moja žalba sročena. Naime, žalba Tomislava Čadeža, objavljena je u njegovoj knjizi *Put u Hollywood* :

„PJESMA S ELEMENTOM ZAJEBANCIJE

Policijska uprava zagrebačka

Prva policijska postaja

Trg J. J. Strossmayera 3

10 000 Zagreb

PRIGOVOR

Na prekršajni nalog broj: 511-19-44-6-/N-6723/200

Ja, Tomislav Čadež, sin Marijana, JMBG 2706969340019, s prebivalištem u Karlovcu, M. Gupca 2, upravljao sam dana 16. ožujka, oko dva sata iza ponoći, osobnim automobilom mazda 323, registracijskih oznaka KA 527 CD, zagrebačkom Branimirovom ulicom kaneći se prestrojiti za skretanje u Draškovićevu. Ispred Glavne pošte zaustavili su me policajci Prve policijske postaje. Automobil je bio tehnički ispravan, nisam počinio prometni prekršaj a oni su me upitali bih li se podvrgnuo alkotestu. Pristao sam, dakako, a alkometar nepoznate marke pokazao je koncentraciju od 0,78 g/kg.

Budući da sam popio samo čašu piva, i to mnogo ranije, tražio sam da opet pušem pa sam napuhao 0,68 g/kg. Ne vjerujem da je uređaj bio ispravan i molim Sud da pozove za svjedoke policajce, dvojicu, koji su inače bili uljudni za cijele procedure, što me je dodatno zbunilo i na neki čudan način obeshrabrilo.

OBRAZLOŽENJE

Prekršajnim nalogom protiv kojega podnosim Prigovor zapriječena mi je novčana kazna od dvije tisuće kuna, temeljem članka 199., stavka 6. Zakona o sigurnosti promet na cestama, zapriječena mi je mjera zabrane upravljanja motornim vozilom B kategorije u trajanju od tri mjeseca a, također, po 166. Članku istog zakona prijeti mi izricanje tri kaznena boda.

S obzirom na to da sam čvrsto uvjeren da koncentracija alkohola u mojoj krvi nije mogla biti nego simbolična, ako i tolika, molim Sud da još jednom razmotri cijeli slučaj. Radim kao novinar, svakodnevno putujem iz Karlovca u Zagreb te kao bivši branitelj pažljivo vozim. Zbog prirode posla (kazališni kritičar i kulturni reporter u Jutarnjem listu) katkad popijem poneku čašu piva na domjenku, ali ne više od toga. Spomenute večeri nisam pio, nego poslijepodne, i to spomenutu jednu čašu piva.

U Zagrebu, 22. ožujka 2006.

Tomislav Čadež“ (Čadež, 2007: 40,41)

Nakon što si riješio da ostaneš nakon premijere loše predstave, jer te na to natjerala unutarnja moralna vertikala (ili kako volim reći, kod mene, dijagonala), valjalo bi kolegama čestitati. Pritom je naravno nepristojno, neljubazno, glupo, apsurdno reći istinu. Zaista to mislim. Jer, zašto kolegama kvariti večer nekim svojim primjedbama. Barem dvije štete bi time bile napravljene: kolege bi oneraspoložio i nakon tvoje iskrenosti, bio bi im mnogo manje simpatičan. Pa tako jedan lik u predstavi *Pijani* (Sven Šestak) nakon iskrene ispovijesti drugog lika (Šovagović), pita : „Je li to bilo potrebno ?“ Naime, Šovagović prizna svojoj ženi u predstavi Kseniji Pajić da ju je mnogo varao, a žena nakon tog priznanja neutješno plače. I zaista, nije potrebno kolegama nakon premijere govoriti da su se tri mjeseca trudili a da taj trud, kako bi se floskularno reklo, nije urodio plodom. Pa tako lažemo, korektni smo, kurtoazni i pristojni. Ne možemo i ne smijemo drugačije. Ne samo zbog sebe i vlastitog položaja na društvenoj, ljubavnoj i prijateljskoj ljestvici, nego zaista i zbog drugih. Zbog općeg dobrostanja, rekli bismo. Problem je u tome što smo mi ljudi energija. Nije to neki *mumbo jumbo*, nego zaista, po teorijama fizike, mi smo energija, kako rezoniramo tako privlačimo, a ako ima mnogo

zamućene, lažne energije, mi to osjetimo i to nam čini fizički loše. Nakon takvog druženja iscrpljeni smo i svijet nam se čini manje lijepim mjestom. Često na takvim neugodnim domjencima mnogo pijemo, da se barem malo anesteziramo od tog osjećaja lažnosti, i da energiju probamo staviti u plus. Može li se to i bez Alkohola ? Ne znam, nisam probala.

Ali vratimo se mi na naš veseli dobroenergetski domjenak nakon *Pijanih*. Nekoliko događajčića bih voljela podijeliti u ovom radu, da potkrijepim možda i neke ranije navedene pretpostavke. Naime, jedan od naših najpoznatijih redatelja ponudio mi je ulogu u svojoj predstavi, upravo na tom domjenku. Tko zna bi li me se sjetio da me nije tamo sreo. Možemo samo maštati. Mnogi (cca 10 ljudi) su me pitali čime se trenutno bavim i svima sam odgovarala da pišem diplomski rad na temu *Gluma i Alkohol*. Mahom su se svi, dakle 100 posto od onih koji su pitali, živo zainteresirali za temu. Neki su izrazili želju da dođu na obranu, a neki su zamolili da im pošaljem rad. S nekima se dijalog nastavio nadugačko, pa je jedan Kolega ispovjedio da je shvatio da je alkoholičar i da smo svi alkoholičari. Naime, primijetio je da je cijelo ljeto pio po bocu vina dnevno : dvije čaše za ručak i tri nakon večere i to je već boca. Šaljivo, ali istovremeno i zabrinuto je o tome govorio. Zaključili smo na kraju razgovora da moramo piti više mlake vode s limunom i sodom bikarbonom da ne dobijemo rak (*toi, toi, toi* op. a.). Naime, znanost je dokazala da se rakovi dobivaju uslijed prezakiseljavanja organizma, a organizam se zakiseljuje npr. Alkoholom, kavom, crvenim mesom, dakle svime što je srcu drago, a odkiseljuje se, među ostalim, limunom i sodom bikarbonom. Mogli bismo i prestati piti da se usmjerimo u pravcu lužnatosti, ali to, zasad, nećemo. Eto, da ne bude moj studij medicine uzalud, svako malo ubacim nešto iz medicinskog kutka. Podsjećam, mi se u ovom radu ne bavimo „pravim“ disfunkcionalnim alkoholičarima, iako i oni naravno postoje u hrvatskom glumištu i svi za njih znamo. Oni su ipak u manjem broju. A u većem broju smo mi, funkcionalni ljudi koji pijemo, ali zbog pijenja ne zanemarujemo obaveze, i nama se bavimo. Područje nas, mnogo je sivlje i mnogo više zbunjujuće i zato i jest, meni, zanimljivije.

I na ovom veselom domjenku *Pijanih*, mnogo se pilo. Bilo je besplatnih najfinijih ruskih votki i nekih medno paprenih rakija. Jedan mladi Kolega i ja ustanovili smo da prozirna pića sama izbjegavamo , jer znamo da su zlo. Sva ponuđena pića imala su 40ak posto alkohola. Odlučila sam se radije za tradicionalni gemišt. Što iz ovog, između ostalog zaključujem : Kad smo zbunjeni, nesretni i kad je čudno – pijemo. Kad smo samopouzdana, sretni i kad je idilično – pijemo da bude još bolje. Dakle zorno : ako D onda A

Ako neD onda opet A,

Dakle uvijek A, a A je Alkohol, D simbolizira Dobro, a neD jest neDobro.

Što je onda zlouporaba Alkohola a što njegova dobrouporaba ? Za mene je zlouporaba, još uvijek, piti da bi se nešto uopće moglo učiniti, obaviti, a dobrouporaba nagraditi se za obavljeni posao.

Vidjet ćemo kako će biti na današnjoj predstavi na *Festivalu svjetskog kazališta*. Na pohađanje svih predstava ovog *socialite* kazališnog vikenda potakla me zapravo jedna manekenka u reality showu *Model squad* na *E! Entertainment TV*. Djevojka je rekla da se za vrijeme *Tjedna mode* moraju pohađati *afterpartyji*, jer je to dio posla. Na *afterpartyjima*, kaže djevojka, pojavljuju se svi, a što je najvažnije poslodavci i utjecajni ljudi koji poznaju poslodavce. Kaže djevojka : To se zove *networking*. Nisam bila upoznata s tim terminom, ali očito znači pletenje mreže tj. uspostavljanje veza. Kaže djevojka nadalje : nije ti poslovna dužnost da se samo pojaviš na *afterpartyju*, nego i da zanimljivo izgledaš i da budeš zanimljivo i šarmantno društvo. Moraš piti, ali ne smiješ se previše napiti, jer radiš. Mnoge sam poveznice našla između glumačkog i manekenskog poslovnog svijeta. Jedina je razlika možda ta što se u svijetu *modelinga* okreće više novca. Inspirirana ovom životno mudrom mladom djevojkom, otišla sam u *Zaru* i kupila nekoliko *outfita* da zanimljivo izgledam fotografima, a zanimljivim društvom se uvijek trudim biti.

Zanimljivo je i kako fotografi, kad te fotografiraju, ljubazno zamole da odložiš čašu sa strane. Zaista to rade zbog tvog društvenog dojma. Kao, ružno je ako se netko slika s čašom u ruci. Čitatelji valjda onda misle da je to neka neispravna, iznimno poročna osoba, kad čak i na slici mora biti s čašom u ruci. Na slikama se tako i tako namještamo, tj. kako volim reći : hinimo prirodnost. Meni su još uvijek najdraže one koje fotografi ulove kad im ne poziramo, iako, moram priznati, nakon što sam otkrila *Instagram*, i ove pozirajuće, uspješno ili manje uspješno hinjeno prirodne su mi postale isto drage. I stvarno se naši dragi ljubazni fotografi (stvarno su ljubazni, uvijek pristojno pitaju za sliku, i stvarno su dragi, uvijek ih volim sresti i pomoći im ako mogu) roditeljski trude da dobro ispadneš i sliku potpišu tako da ispadneš najbolji i najuspješniji na svijetu. Ponekad zamolim da ipak ne odložim čašu, kao, bit ću iskrena, pa svi znaju da se na domjencima pije. I to mi dozvole, ali ostane ona mala roditeljska zabrinutost.

8. HISTRIONČEK

Bilo bi nepravедno, da se u ovom radu ne spomene vino koje radi Zlatko Vitez i koje nosi naziv Njegove glumačke družine *Histrion*. Vino je već tradicionalno, nudi se kao poklon prijateljima i ima ga uvijek u izobilju u *bekstejdžu* na Opatovini (u Prišlinovoj kuli, ili kako ju ja iz milja zovem, jer zaista tako izgleda : u konobi). Vino je fino, najbolje za gemišt, ali čak niti mineralna ne treba kad se navikneš. Jedino, čudno djeluje: Ne prizvodi „normalno“ pijanstvo, nego čudno pijanstvo hiperaktivnog tipa. Saznala sam za još tri glumca vinogradara, koji bi se na probama mnogo sekirali ako bi Vakula planirao neko nevrijeme, jer su se bojali da će trsovi biti povrijeđeni.

9. ALKOHOL I RATOVANJE

Alkohol je neodvojiv od ratovanja. Portal Business Insider objavio je 2015. popis sedam velikih bitaka čijem je ishodu presudio Alkohol. Povijesnom D danu, uspješnom početku desanta milijunske armije saveznika u Normandiji, kumovao je njemački časnik koji je izgubio ključan položaj jer se prethodne noći napio s djevojkom. Posrijedi je čuveni most, „opjevan“ u epskom ratnom tv-serijalu *Band of Brothers* a časnik koji je zakasnio pojuriti na britanske padobrance bijaše major Hans Shmidt. (<https://www.businessinsider.com/7-times-alcohol-decided-the-course-of-battle-2015-5>)

Među ostalim primjerima iznesenima u članku, osobito plastičnim nadaje se primjer iz japanske povijesti, točnije iz godine 1560., kad je je moćni vojskovođa Imawaga Yoshimoto pošao s armijom od 35 tisuća ljudi da osvoji Kyoto, tadašnju japansku prijestolnicu. Na putu mu se našla tvrđava feudalca Ode Nobunage. Taj je raspolagao sa svega 2,5 tisuće boraca. Dopješačili su do tvrđave kraj koje su zatekli protivničku vojsku u veselom raspoloženju, pijane i još pijanije. „Partijali“ su i dalje. Nobunaga je potihom zauzeo prvo tvrđavu a onda su njegovi samuraji prišli protivnicima straga i bez obzira na to što ih je bilo dvanaest puta više . sve ih

pobili, osim dvojice. Samog Yoshimota smaknuli su a da nije dospio nego raniti svega jednoga Nobanagina trijeznog samuraja. (ibidem)

S druge strane, Alkohol je donosio i pobjede u bitkama. Zapravo, pijenje je Alkohola stoljećima bilo sastavni dio pripreme za boj.

Grčki i rimski vojnici pili su poscu, vino pomiješano s vodom i različitim biljem. Normani (Vikinzi) pili su medovaču i pivo, britanski kolonijalni vojnici džin, Crvena armija votku. (<https://www.military-history.org/articles/war-culture-military-drinking.htm>)

Povijest pijenja u Domovinskom ratu nije istražena, ali iz usmene je predaje jasno da se mnogo pilo, čak i u kontekstu ove naše inače bujne kulture pijenja. Zacijelo se podaci mogu prikupiti iz, na žalost, mnogih smrtnica naših vojnika, ali za većinu slučajeva gdje je čiju smrt skrivio Alkohol, nećemo nikada naći potvrdu.

Iskustva dragovoljca, načelnika općih poslova 1. bataljuna 110. brigade ZNG-a, čin: natporučnik :

„Pijenje alkohola prije bitke jednako je učinkovito kao i pijenje alkohola prije neke sudbonosne kazališne predstave, o kojoj ti ovisi cijela karijera, takvu bih usporedbu dao. I oni koji inače ne piju, ili piju umjereno, osjetit će potrebu da se napiju prije nego započne „igra života“. Nikako nije dobro ići u bitku pijan, a još manje mamuran, a često smo to činili. Naime, napili bi se noć prije polaska na teren a zatim bi nam glava brujala u kamionu. Ja bih uvijek pio najgori konjak, Badelov, u čašama od dva decilitra. Za svaki decilitar – gutljaj.

S druge strane, mamurluk ti otupi strah, ako te već čini nespretnim i usporenim.

Svega jednom sam se napio neposredno prije polaska na položaj. Pio sam cijelo poslijepodne (i igrao košarku) pivo i konjak, sve dok nisam pao i raskrvario koljena i laktove. Potom me, pred noć, kamion odvezao u brdo. Bili smo raspoređeni u zaselcima oko sela Lasinja, a mene je zapao položaj u zaseoku Crna Draga. Svake bih noći ondje zalijegao sam. Prvi drug bio je od mene udaljen možda i kilometar. Te noći, pijan, prvo sam napustio položaj i krenuo prema šumi, neprijateljskom teritoriju, da im postavim zamku s ručnom bombom. Spustivši se prema šumi, shvatio sam da sam pijan i glup i da je pun Mjesec nada mnom i svatko me iz šume sad vidi i kao zeca upucati može. Potom sam, tražeći sjenu, puzao uzbrdo. Taman sam se pribrao, oznojen, i ne baš toliko više pijan, kad li začujem teško disanje u blizini. Namjestim kalašnjikov

preko debla i tiho ga otkočim. Ipak, ne možeš da se ne začuje jedno „klik“. Disanje utihne. Tišina nekoliko sekundi. Potom se disanje pojača i ubrza i krene prema meni. Sprašim rafal ispred sebe. Pa još jedan. Rafali rasvijetle tlo a dolje jež krupan se zaustavio. Ježevi dišu baš kao ljudi a kad si pijan, kao gorostasni protivnici.

No ta potreba da se pije prije bitke nije toliko jaka koliko potreba da se pije poslije nje. Bitka, odnosno sama borba, jest, u stvari, niz nenormalnih situacija u kojima se moraš ponašati normalno a da iz njih izađeš živ. Mir je, dakako, niz uglavnom normalnih situacija, u kojima se ratnik ponaša nenormalno da zadrži isti osjećaj onog „normalnog“ preživljavanja. On više ne može bez povišenoga stanja a da se osjeća ugodno i prihvaćeno.

Prije svega, alkohol poslije bitke je nagrada. Nema ništa privlačnije nego napiti se nakon što si preživio. Alkohol ti pomaže da svoje nedjeljivo iskustvo ipak nekom preneseš i prepričaš. U pijanstvu se, takva je naša kultura, uostalom jedino zapravo smiješ rastužiti i zaplakati. Mimo alkohola, nikoga se ne može ni oplakati. U konačnici, teško pijanstvo umrtvljuje čovjeka, pomogne mu da smiri živce i da se napokon naspava.

Posebnu skupinu čine pak oni vojnici koji jedino pijani kreću na borbeni položaj ili u akciju. I takvih nije manjkalo i ne znači da im je inače nedostajalo hrabrosti.

Tko se nije napio nakon bitke, vjerojatno ima ozbiljnih psihičkih poteškoća. Jedini je problem što se mnogi nakon toga pijanstva više nikad ne uspiju otrijezniti.

U Domovinskom ratu bonton alkoholni vrlo se dobro znao. Građani, razne udruge i firme slali su vojnicima na prve linije prije svega, dakle, cigarete i alkohol. Ono što mnogi od njih nisu znali: bili smo im zahvalni jedino za viski i druge skuplje uvozne žestice te za *Marlboro* i *Dunhill* i *Croatiu*. Ako ste im poslali jeftinije domaće cigarete, običan vinjak, možete biti sigurni da su uvrijeđeni ratnici psovali i vas i piće i duhan.“

Pitate li se zašto sam smatrala bitnim opisati povezanost Alkohola i Rata u radu naslova *Gluma i Alkohol* ? Ja se pitam. Mislim da se može povući paralela između bitke i predstave. Oboje se događa sad i ovdje, oboje uživo, pogreške se ne mogu ispraviti, ne može se ponoviti, ponovno snimiti, poboljšati. Samo ideš dalje i poboljšavaš putem, ako si ostao živ. Usporedba je naravno, pomislit ćete možda, preradikalna. I zaista jest, jer kao što smo govorili : u ratu se, nažalost, zaista umire, a u kazalištu, srećom, ne. Ali, predstave, za nas glumce, zaista imaju ogromnu

važnost, ponekad i onakvu koja koči. Ponekad je premijera za mnoge glumce bitka o kojima im ovisi društveni rang, daljnji razvitak karijere, a zaista se može i poslovno umrijeti. Odigrala sam jednu premijeru loše, i mogu Vam reći, nije mi kasnije bilo lako, a posljedice trpim još i danas. Ne mislim posljedice nekog psihološkog samokažnjavanja, iako neki i to sigurno imaju, nego na konkretne društveno – poslovne posljedice. Loša premijera se pamti i obilježava te. Jako puno vremena i rada trebalo je da dokažem kako sam možda ipak talentirana. I onda, kad si dobar, kad si iskoristiv, svi se oko tebe ponovno počinju okupljati. Kad si loš, nitko se baš ne nudi da ti pomogne. Ali, svijet je takav, i ja sam možda nekad prema drugima takva, i ne treba oko toga previše patetizirati. Zapravo sam bitku i predstavu usporedila da bih ponovno istaknula glavnu prednost kazališta: nitko neće umrijeti ako loše odigramo. To ne bi trebalo biti opravdanje za lijenost i lošu igru, nego, naprotiv, motivacija za hrabro, strastveno, bezopasno po život eksperimentiranje i komunikaciju.

10. GLUMAČKA ODGOVORNOST

Glumac je odgovoran za uspjeh predstave. On je taj koji izlazi na scenu i koji ispunjava tuđe i svoje zamisli. Redateljeva „skladba“ predstave ne može zaživjeti bez glumaca – „instrumenata“ koji tu skladbu sviraju. Nije to samo redateljeva „skladba“, u „skladbu“ predstave investiraju i tekstopisac, dramaturg, scenograf, kostimograf, asistent redatelja, majstor svjetla, majstor glazbe, producent i, ovisno o predstavi, možda i još tko. Glumac brani čast, umijeće i talent cijelog tima koji iza predstave stoji, stoga ne čudi da je na glumčevim leđima ogroman teret odgovornosti. Ta odgovornost može, i jest mnoge od glumaca zakočila, nekoga privremeno, a nekoga, nažalost, trajno. Odgovornost, pretpostavljam, kao i svaka pogonska sila, može biti konstruktivna ili destruktivna. Konstruktivno bi se odgovornost moglo upogoniti kao vedru silu koja preuzima kada nestane početne inspiracije. Ali, nezgodno postane, kada odgovornost postane destruktivna, i kada u glumcu izaziva strah i anksioznost. Strah i anksioznost se tada na neki način moraju obuzdati, jer čovjek po svojoj prirodi želi biti slobodan od negativnih emocija. A što je bolje za obuzdavanje straha i anksioznosti od najpoznatijeg i vrlo pouzdanog i društveno prihvatljivog anksiolitika Alkohola ?

11.TREMA NA PROBI

Trema je izuzetno jak i neugodan osjećaj pred neki važan događaj. Trema ima elemente straha, a strah jest fiziološka pojava koja u čovjeku izaziva simpatički odgovor u tipu *fight or flight*. Nedoslovno prevedeno to bi značilo : *bori se ili bježi*. Suprotno od toga čini parasimpatikus koji se brine za *rest and digest* ili prevedeno : *odmaraj i probavljaj*. Oba, i simpatikus i parasimpatikus, dio su autonomnog živčanog sustava, što bi pak značilo da je taj sustav samoupravljaajući, i da se ove reakcije straha i treme događaju bez naše volje. To baš, kao što znamo, i nije tako. Znamo da autosugestijom možemo utjecati na smanjenje treme i na upošljavanje preostale minimalizirane treme u korisno pogonsko izvedbeno gorivo. Spolni čin odličan je primjer koji ukazuje na to da su nam i simpatikus i parasimpatikus potrebni za izvrsnu izvedbu, jer, naime, oba sudjeluju u spolnom činu. Simpatikus osigurava uzbuđenje, a parasimpatikus dobar svršetak. Tako i glumačka izvedba, bez utjecaja simpatikusa, tj. uzbuđenja pred i tijekom izvedbe, ne bi bila osobito uspješna. Podsjeća me to i na Kunderine misli o težini i lakoći. Citirat ću ga ovdje: „Samo, je li težina doista strašna, a lakoća divna? Najteži teret nas lomi, posrćemo pod njim, potiskuje nas prema zemlji, ali u ljubavnoj poeziji svih vremena žena čezne za tim da bude pritisnuta težinom muškog tijela. Najteži teret je, prema tome, ujedno i slika najintenzivnije ispunjena života. I što je teret teži, što je naš život bliži zemlji, to je stvarniji i istinitiji. Nasuprot tome, apsolutna odsutnost tereta čini da čovjek postaje lakši od zraka, uzdiže se u visine, udaljava se od zemlje i ovozemaljskoga postojanja, postaje tek napola stvaran, a njegovi pokreti su koliko slobodni toliko i nevažni. Pa za što da se onda odlučimo? Za težinu ili lakoću? Parmenid je odgovorio: Lakoća je pozitivna; težina negativna. Je li bio u pravu? To je pitanje. Jedno je sigurno: suprotnost - lakoća/težina je najtajanstvenija i najmnogoznačnija od svih suprotnosti.“ (<http://www.skripta.info/wp-content/uploads/2017/08/Milan-Kundera-Nepodnosljiva-Lakoca-Postojanja.pdf> : 5).

Trema se kao velika težina postojanja javlja i na probama, a ne samo na premijeri i izvedbama, a pogotovo se javlja na prvoj probi, pa čak i, po njihovom svjedočenju, i starijim iskusnijim kolegama. Velik je ulog na prvoj probi. Na prvoj probi se glumac, član privremenog ansambla predstave, pozicionira. Dodjeljuje mu se mjesto u glumačkom čoporu, ili ga on sam prisvaja.

Glumac na prvoj probi želi biti talentiran i šarmantan, želi oduševiti kolege, koji su mu prva i vrlo važna publika. I zaista, iz intimnog iskustva znam, kolege glumci više te poštuju kao čovjeka ako si na probama talentiran i ako s tobom nema problema. To je, valjda, normalno. Svi članovi čopora žele se družiti s istaknutim članovima čopora, biti im blizu. Postoje najmanje dva razloga tome: evolucijski kopiramo ponašanje najuspješnijih članova čopora, jer ćemo tako lakše preživjeti, i, ako smo prijatelji s najistaknutijim članovima čopora, oni nas mogu zaštititi, podučiti nas i pomoći nam da se umrežimo. Kao neuspješan član čopora, glumac često bude društveno diskvalificiran. Opet, evolucijski motivirano: neuspješan član čopora, uteg je kod preživljavanja i njega se treba riješiti. Proučavajući naše civilizirano društvo, shvatila sam da smo zadržali mnoge životinjske obrasce ponašanja. Ti obrasci imaju za cilj da se sebični gen održi i prema tome, nisu odviše plemeniti i humani. Ti obrasci danas su donekle pritajeni pod koprenom društvene korektnosti, ali oni postoje, a najviše postoje u podsvijesti. A učio nas je još Sigmund Freud da podsvijest u najvećem dijelu kontrolira naše ponašanje.

Svega ovoga, gore navedenoga, glumac je barem podsvjesno svjestan (namjerna kontradikcija op. a.) kad dolazi na prvu probu i zato mu podsvijest i svijest predočuju probe kao životno važne događaje. Znalo mi se, studirajući na Akademiji, događati da veću tremu imam na probama pred profesorima i kolegama, a manju kad konačno stigne publika. Publiku sam znala doživljavati kao spasioce od profesorskih indikacija i kritika. Kad je konačno publika stigla, bila sam mnogo slobodnija nego na probama, jer sam znala da mi nitko ne smije prigovarati, barem ne tijekom izvedbe.

12.TREMA PRED PUBLIKOM

Trema pred publikom najčešći je oblik treme, ne samo glumaca, nego i uopće ljudi koji se nekad nađu u poziciji da pred skupom ljudi trebaju nešto izgovoriti. Kolokvijalno se često kaže da su najveći ljudski strahovi strah od smrti i strah od javnog govora. To se nimalo ne kosi sa znanošću koja pak tvrdi da su glavni ljudski strahovi strah od smrti i strah od napuštanja. Ovdje je strah od javnog govora praktično uzet kao metonimija straha od napuštanja. Strahovi se, ako ih osoba uopće ima potrebu riješiti, rješavaju terapijski dvama mogućim metodama : preplavlivanjem i postupnim izlaganjem. Za ovu prigodu objasniti ćemo ove dvije psihijatrijske, ali i pedagoške metode, na primjeru skoka u vodu na glavu, kojeg se, prije nego li ga izvedemo prvi put, većina nas bojimo. Moj instruktor plivanja kao metodu koristio je držanje djeteta za noge i ispuštanje tog istog djeteta naglavačke u bazen. Nakon tog događaja strah od skoka na glavu čarobno je kod mene nestao. Postoje i nježnije metode gdje se djecu skakati na glavu uči postupno: prvo skaču na noge, pa na koljena, pa čučnu i lagano se glavom prvom urone, pa tek onda skaču na glavu. Obje metode daju rezultate, samo je jedna ekspresna, a druga postupna. Sjećam se da sam se, ne tako davno, dok sam studirala medicinu, jako bojala držanja *powerpoint* prezentacija pred publikom. Odlučila sam da mi se „ne da“ imati taj strah i da zaslužujem više od toga da se bojim takve banalnosti koja bi mogla čak biti veselje. Nakon što sam to odlučila, počela sam odlukom često držati *powerpoint* prezentacije i malo pomalo, nakon velike količine neugodnih emocija, strah je potpuno nestao. Postala sam majstor *powerpoint* prezentacija.

13. GLUMAČKA ANKSIOZNOST

Anksioznost je osjećaj brige, nervoze ili nelagode u vezi predmeta s nesigurnim ishodom. Već smo mnogo govorili o neizvjesnosti u Glumi, koliko je ona istovremeno potrebna, a i straši glumca. Glumačka anksioznost, kao i ostale psihičke „nezgodnosti“ postaje opasna tek kada zbog nje glumac, ili njegova okolina, imaju problema u funkcioniranju, tj. ako glumcu, ili njegovoj okolini, remeti kvalitetu posla i života.

14. GLUMAČKI STRAH

Strah je neugodna emocija uzrokovana prijetećom boli, opasnosti ili štetom. Nije lako razgraničiti emocije treme, anksioznosti i straha. Sve te emocije idu iz istog autonomnog simpatičkog ishodišta koje se brine da biće u opasnosti bude sposobno za borbu ili da pobjegne (već spomenuti *fight or flight*). Daklem, strah je potreban. On služi preživljavanju. Problem nastaje kad se strah počne vezati uz zanimanje kojim si se odabrao cijeli život baviti. Takav vrst trajnog, ili često ponavljajućeg straha, troši čovjeku – glumcu psihičke i emotivne rezerve, opterećuje ga i čini nekreativnim.

15. NEUGODNE EMOCIJE I ALKOHOL

Trema, anksioznost i strah vrlo su neugodne emocije. Čovjeku je u prirodi izbjegavanje negativnih, neugodnih emocija, opet evolucijski, jer negativne emocije u prošlosti bi bile znak za npr. prijeteću životinju, za lava koji nas sve želi pojesti i od njega se zato treba pobjeći, ili, ako mislimo da imamo šanse pobijediti, s njime se boriti. Međutim, u modernom svijetu, ne postoje pravi lavovi kao prijetnje. Postoji zato lebdeći strah od neizvjesne budućnosti. Strah u modernom svijetu se izvitoperio. On mahom više nije signal koji nas spašava nego otegotni osjećaj koji nas inhibira, sprječava da kreativno proizvodimo i da budemo sretni. Straha se možemo riješiti gore navedenim metodama: preplavlivanjem podražajem ili postupnim izlaganjem podražaju. Problem leži u tome da ni povoljne terapije protiv straha nisu bez

negativnih emocija, dapače, one podrazumijevaju izlaganje ogromnoj količini negativnih emocija kao odgovoru na podražaj kojeg se bojimo, dok na koncu za taj podražaj ne postanemo desenzibilizirani. To u mnogočemu podsjeća na rad u teretani, a poznata rečenica iz teretane jest : *No pain - no gain*, ili, u prijevodu : *Bez boli nema dobitka*. Čovjek ne hrli baš preko boli do dobitka. Čovjek želi doći do dobitka bezbolno, želi se „nabrzinu“ riješiti neugodnih osjećaja koji ga izluđuju, želi da mu bude lijepo, ili barem nikako, da bude anesteziran. I tu uskače Alkohol kao najpoznatiji anksiolitik. Vratimo se i na Kunderu: čovjek bira lakoću. Ali ne zna da s velikom količinom lakoće sada, dolazi velika količina težine kasnije.

16. ANKSIOLITIČKO DJELOVANJE ALKOHOLA

Anksiolitik je bilo koje sredstvo koje inhibira tj. obuzdava ili spriječava anksioznost. Najpoznatiji anksiolitici u našem narodu su Alkohol i Diazepam (generički *Normabel*, *Apaurin*, *Valium*). Često se koriste i zajedno, iako je kontraindicirano, naime, može doći do zatajenja centra za disanje i posljedične smrti. Anksiolitici su indicirani kod anksioznosti koje se ne mogu obuzdati vlastitim psihičkim sredstvima, ali često ih, mi ljudi, iz komocije zloupotrebjavamo i onda kada nismo anksioznost niti pokušali kontrolirati vlastitim psihičkim načinima. Zanimljivo je da nije do dana današnjeg do kraja objašnjeno kako točno Alkohol anksiolitički djeluje, ali funkcionalnim *MRI* (magnetska rezonancija) snimanjem dokazano je da zaista djeluje anksiolitički. Učinjeno je to 2009. godine u članku *Why we like to drink: An fMRI Study of the Rewarding and Anxiolytic Effects of Alcohol*. Autori su Jodi M. Gilman, Vijay A. Ramchandani, Megan B. Davis, James M. Bjork, and Daniel W. Hommer (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2730732/>). Jednim pak drugim istraživanjem, o kojemu se ne govori često, dokazano je da alkohol u koncentraciji u krvi od 0,1 do 0,4 promila povećava vozačke performanse. Spekuliramo da je to zbog povećanog opreza, ili, upravo zbog anksiolitičkog djelovanja i omogućavanja uspostave mekanog fokusa. Kad je vozač mekano fokusiran on istovremeno obraća pažnju na sve oko sebe, bez da dominantno usmjerava pažnju na jednu stvar. Svak tko je ikada vozio zna da je mekani fokus ključan za dobru vožnju. Istraživanje su proveli Robert Frank Borkenstein i suradnici. Robert

Frank Borkenstein poznat je kao izumitelj *Drunkometra* 1938. i *Breathalysera* 1954. Oba izuma preteče su alkometra kakvog danas poznamo i kojeg nam ponude policajci kad nas ljubazno zamole da „pušemo“. (<https://www.nytimes.com/2002/08/17/us/robert-f-borkenstein-89-inventor-of-the-breathalyzer.html>).

17. ALKOHOL NAKON PREDSTAVA/ GLUMAČKO OPUŠTANJE

Kada izvođenje predstave završi, ne završi i glumčeva hiperpobuđenost. Glumac je još satima nakon izvođenja predstave uzbuđen, jer djelovanje simpatičkog autonomnog sustava i posljedičnog adrenalina još uvijek traje. Glumci imaju razne metode dovođenja u „normalno“, optimalno stanje. Netko čita knjige, netko gleda serije, netko piše, netko šeta psa, a većina ipak piju. Ako se ne dovedu u nepobuđeno stanje, glumci ne mogu zaspati. Ovdje dolazi do izražaja još jedna od čari alkohola: može se koristiti za što god kome treba. Alkohol je *Katica za sve*; Treba li nekome razgovorljivost i euforija, Alkohol će pomoći. Treba li nekome smiraj i micanje briga iz fokusa pažnje, Alkohol će opet pomoći.

18. ŠAMANIZAM: ARHAJSKE TEHNIKE EKSTAZE

Mircea Eliade, pisac i danas autoritativnog djela “*Šamanizam: Arhajske tehnike ekstaze*”, piše da je iznimnost šamana u tome što mogu putovati kroz središnji otvor, u više i niže svjetove, dok se ostali moraju zadovoljiti samo slanjem žrtvenih darova. Tako je primjerice šaman kod

sibirskih Ivinka izuzetan jer je povezan sa svetom totemskom životinjom i stoga može nadjačati smrt i ponovno se roditi među svojim. Šaman je osoba koja sebe i druge priprema za neminovnu smrt kroz ritual koji zorno predodžuje proces umiranja i ponovnog rođenja. (<https://pikok.org/zov-onostranog/>)

Taj proces umiranja i ponovnog rađanja čini se neodvojivim od spoznajnog procesa glume, gotovo bi se moglo kazati – od njegove biti.

Mistični trans u koji šaman zapada može biti izazvan meditacijom, pjevanjem posvećenih mantri uz ritam bubnja, postovima i pokorama a također i uporabom svetih biljaka koje posjeduju halucinogena svojstva.

Cilj je svih ovih tehnika ekstatično, izvantjelesno stanje u kojem se dostiže svijet nadnaravnog kao istinski svijet, jer prema riječima Jivaro šamana iz Ekvadora, ovaj pojavni svijet je lažan, a realnost je duh koji je sam život. (<https://pikok.org/zov-onostranog/>)

Zvuči kao slika kakvog baroknog teatra, gdje život postaje san, a san život. A za koji su potrebni – glumci.

Zanimljiva je sudbina i samoga pisca spomenuta remek-djela europske antropologije. Mircea Eliade ni sam nije odolio opijatima u najrazličitijem spektru, te se pridružuje dugome nizu iznimnih osoba sklonih uživanju psihoaktivnih supstanci. Očito ih među vrhunskim znanstvenicima ne nedostaje, onako kako ih ne nedostaje ni među umjetnicima.

Eliade je još kao sedamnaestogodišnjak, godine 1924., objavio zapanjujuće dubok esej *Umjetnici i hašiš* (forma i sadržaj naslova u mnogome podsjećaju na formu i sadržaj naslova ovog rada), objasnivši zašto su se mnogi umjetnici utekli hašišu, među ostalima, Gérard de Nerval, Alexandre Dumas-Père, Theophil Gauthier, Charles Baudelaire.

(http://www.corpse.org/index.php?option=com_content&task=view&id=178&Itemid=1)

Pet godina poslije Eliade je živio u Indiji, u Kalkuti, „oduzimao“ se opijumom. Godinu poslije odlazi u Nepal, gdje kuša razne psihotropne biljke. Poslije se našao u zagrljaju meskalina,

veoma snažne psihotropne biljke, a završio je, nakon smrti supruge, na amfetaminima, preciznije na pervitinu...

(http://www.corpse.org/index.php?option=com_content&task=view&id=178&Itemid=1)

19. INTERVJU S JEDINIM GLUMCEM KOJEG POZNAJEM, A KOJI NE PIJE ALKOHOL

Sastala sam se s jedinim kolegom svojim za kojeg pouzdano znam da nikad nije popio niti kap alkohola. Dočekuje me vrlo živahan, pričajući s markantnim čovjekom pjesničkog izgleda s kojim je uspostavio kontakt dok me čekao. Kasnila sam 10 minuta. On pije cijedeni sok od naranče, pa ga zrcalno naručim i ja. Ipak, ne mogu odoljeti, pa naručim i bijelu kavu. Par crnih sam već popila tijekom prijepodneva. Objasnim mu o čemu se zapravo radi naš diplomski rad i kreće razgovor.

Govori odmah na početku da je izjava da glumci piju običan stereotip.

I: „Imao sam frendove rukometaše, tamo se govorilo: „rukometaši piju“, pa sam imao frendove sa Šumarskog faksa pa se tamo govorilo : „šumari piju“, pa sad, ovdje se govori : „glumci piju“. Ali, ne bih nikada probao alkohol zato što mi neki glumac kaže da trebam.

Kod glumaca mi je najgluplja stvar što su vrlo zatvoreni, bilo ljevičari, bilo desničari, vrlo su zatvoreni, vrlo konzervativni i ne mogu pojmiti išta što je drugačije od njih. Ne mogu shvatiti da ja ne moram dobivati uloge ako ostanem na domjenku. Ja mogu ostati na domjenku ako mi je fora s nekim hingat' i pričat', ili jest' tamo ili plesat'. Ali, ostali glumci mene žale, govore : „Kak je Tebi dosadno.“ Par puta sam i glumio pijance, ili narkomane, evo to je jedna zanimljiva priča, naime, priča o tome kako sam izgubio jednu ulogu na filmu. Igrao sam tamo narkomana i snimili smo prvi dio. Trebali smo ponavljati, neovisno o mojoj glumi. Međutim je prije

ponavljanja redatelj saznao da ne pijem i odlučio da ne mogu igrati narkomana ako ne pijem i uzeo drugog glumca koji pije. Odgovorno tvrdim da nije bio problem u mojoj glumi, nego u samoj činjenici da ne pijem. Ja sam pak mišljenja da se ne moram izdrogirati ili napiti da bih mogao glumiti pijanca. Mogu odlično odglumiti pijanca promatrajući pijance.

Glumci ne mogu pojmiti da se možeš zabavljati i bez alkohola. Čak postoje neki moji prijatelji koji su sa mnom izašli bez alkohola pa su rekli : „Pa nije to niti tako dosadno.“

Problem jest što većina glumaca traži sebe u kazalištu a ne kazalište u sebi. I to je problem, oni se ne podređuju, oni se ne mijenjaju zbog uloga. Oni glume kao John Wayne, oni idu svojom osobnošću preko smisla. Aha, kao moje tijelo je moj hram, ja bih trebao kao jedini instrument imati tijelo, i onda ideš i oblokavaš se, pušiš cigarete i drogiraš se. Ne trče, ne čitaju, to je sve povezano. Mogu ja propast, može se dogoditi da ništa glumački nisam napravio, ali barem sam pokušao, evo recimo, ja trčim.“

M: „Misliš li da se nešto mijenjalo tijekom godina ?“

I: „U Hollywoodu 80ih, Jack Nicholson koji je već tada imao trbušinu, mogao je biti seks simbol, a danas je recimo in *six pack*, zdrav život. Po svemu smo danas radikalniji. Prije su bili in „gemišteki“, evo, kazalište *Komedija* je npr. još u 90ima, oni su na „gemištekima“, a ovi koji su malo moderniji su na kokainu. I dalje su to poroci, ali prilagođavaju se vremenu. I dalje su glumci nenačitani, kao što su bili prije 20 – 30 godina, i dalje ne misle ni o čemu, osim o tome kako će prezentirati sami sebe. Možeš na prste jedne ruke nabrojati glumce koji se mijenjaju zbog uloge, kao što je to bilo i u doba Svena Laste.“

M: „A što kažeš na to da je George Best prije mogao biti „hit“ nogometaš a sad to više vjerojatno ne bi mogao biti ?“

I: „Već sam čuo sličnu rečenicu, ali stvar je u tome što je prosječni karijerni vijek nogometaša 12 godina, a Robert De Niro za glumce kaže da svoj vrhunac dosežu između 45. i 60. godine. Trebalo bi se onda pobrinuti da kao glumac 45. godinu dočekaš fit. Ima glumaca koji već u 30. godini ozbiljno cugaju, već imaju „škembetinu“. Glas im je već počeo umirati.

Kod nogometaša je drugačije. Npr. i za Prosinečkog se govori da „cuga“, pa ga je jedan čovjek pitao : „Što mislite dokud biste kao nogometaš dogurali da niste pili litru viskija i pušili 2 kutije *Malrbora* dnevno ?“ Kaže na to Prosinečki : „Da nisam pio i pušio , ne bih ni postao

nogometaš.“ U dobi kad karijera nogometašu završava, glumac tek počinje tražiti svoj način rada.“

M: „Što misliš o tvrdnji da nas Alkohol povezuje, zbližava ?“

I: „Radio sam i ja s redateljima preko poznanstva, ali ni s jednim od njih nisam napravio neki veliki film.“

M: „A neovisno o poslu, što misliš o tome da nas Alkohol dezinhibira i povezuje ?“

I: „Moj najdraži snimatelj, Christopher Doyle, pijan snima. Lars von Trier neke od svojih filmova snimio je pijan. Meni je on super redatelj. Emil Kusturica je palio grmlje. To i dalje ništa ne znači. Moj način rada nije takav. Po meni, svatko kome treba alkohol kao stimulans za nešto .. evo .. kontrapitanje : Bi li više cijenila frajera koji ti je prišao pijan, a na trijezno nije mogao, ili frajera koji ti je prišao trijezan ?“

M: „Često se pitam možemo li toliko nam dragu pripitu oslobođenost postići i kada smo trijezni ?“

I: „Meni je trebalo neko vrijeme da počnem oslobođeno plesati u disku trijezan, tri godine točnije, a to sa sobom nosi mnoge beneficije, npr. nema mamurluka sutradan pa si sposoban za rad. Mislim da je sa svime isto, pa tako i s alkoholom, on je kratkoročno rješenje, a problem valja rješavati dugoročno.“

M: „Ali kad se dobro napiješ ostaje ti iskustvo na koje se kasnije možeš pozvati. Ja npr. nemam problem srama, nemam problem trijezna plesati, ali jednostavno mi nije toliko dobro.“

I: „Isto me tako pitao netko, kako ja nisam nikada probao ribu s vinom, ali meni je baš najbolje nakon ribe popiti sok od marelice, a ti ne znaš kako je to. Različiti smo. Ima taj super citat: „Razlika između genija i glupana jest taj što genij ima granice.“ Ja sam svoje granice možda postavio malo preblizu, po vašim kriterijima, ali granice moraju postojati. U našem glumačkom svijetu nitko ne želi ništa žrtvovati, nitko se ne želi ničega odreći, a odricanje kroti karakter. „Mogu popiti gajbu pive i odigrati predstavu, nitko nije primijetio, mogu pošmrkati 5 lajni, mogu spolno općiti sa svim ženama iz ansambla“, misle. Nitko se ničega ne želi odreći. Nisu se u stanju odreći jednog izlaska radi kvalitetnije izvedbe predstave, pauze za ručak da nauče tekst.

Jednom dragom i odličnom glumcu postavio sam pitanje : Vi meni govorite o glumi, a Vi pušite ? Mislim kako ? Vidim koliko je glumcima važna gluma, ako se ne mogu odreći npr. cigareta.“

M: „A što je s onim da ti kao glumac moraš imati bogat život, pa se onda tvoj bogati privatni život na neki način vidi i na sceni dok igraš lica ?“

I: „Jedna odlična rečenica kaže : „Razlika između amatera i profesionalca jest ta što profesionalac radi stvari svjesno.“ Brando je najbolje filmove glumio nakon duge pauze od glume a to objašnjava tako što govori da je konačno postao svjestan procesa. Ja, ako privatno napravim „sranje“ u životu, npr. objesim se na tramvaj, može dakle biti banalno, ali ja želim to „sranje“ napraviti svjestan a ne pijan. Mislim da time mnogo više proživljavam.

Kad ljudi svjesno u sceni moraju probati npr. karakterni pomak, počinje sram.

Gavella kaže : „Ne može pijanac glumiti pijanog.““

M: „A što misliš o redateljima koji predlažu pijane probe kad se proces zakoči, pa onda dan nakon, na trijezno, iz te pijane probe uzimaju što je valjalo, ili nešto novo shvate ?“

I: „To su vjerojatno neki fantastični redatelji. Ako je to napravio Saša Anočić, ili Bobo Jelčić, povlačim riječ. Baš me je jedna kolegica, redateljica puna potencijala, pozvala na druženje uz alkohol, a ja sam odabrao druženje uz *Monopoly*. Njoj to nikako nije bilo jasno, ali ja tvrdim da bolje možeš čovjeka upoznati igrajući s njim *Monopoly*, nego opijajući se. Više sam se sa svojim prijateljima povezao i na *Paintballu*, nego na partijima. Kad zagusti, onda shvatiš kakav je tko. Kao i u vezama. Ljudi vole u vezama uzeti prvo vrhnje. Ali odlična je rečenica : „Nemojte voljeti osobu zbog njenog smijeha, volite osobu zbog njenog plača.““

M: „A kada si zapravo odlučio da nećeš piti ?“

I: „Nisam odlučio. Nisam htio probati. Nisam imao razloga zašto bih probao. Govorim od mladenaštva prijateljima da ću probati ako mi daju dobar razlog. Ili ako mi daju 50 000 kuna. To je bilo prije. Sad ne bih probao ni za 50 000 kuna. Postoji previše razloga zašto ne probati. Recimo, postoji velika šansa da se napijem, da pijan vozim i da ubijem nekoga (*toi, toi, toi* op.a.), ili da mi se toliko sviđa pa da ne mogu prestati. Prijatelj me nagovarao da probam igrati Poker, isprva nisam htio, ali na koncu sam pristao. Dao mi je dobar razlog : rekao je da mi to

može mnogo pomoći kod kreiranja uloga. I zaista je pomoglo. A tada nisam imao novaca pa se nisam bojao da ću se „navući“.

M: „Zapravo ti važeš *cost – benefit*, tako mi u medicini govorimo, kad odlučujemo treba li primijeniti određenu terapiju.“

I: „Pa da.“

M: „Što misliš o rečenici dr. Torrea koju ću parafrazirati : Da je alkohol kojim slučajem danas otkriven, bio bio tretiran kao jedna od najopasnijih droga uopće, kao heroin. ?“

I: „Apsolutno se slažem. Ja sam u najmanju ruku za podizanje cijena alkohola. Mislim da je veliki nesrazmjer u cijeni jedne čokolade i jedne limenke piva, ako uzimamo u obzir njihove štetnosti. Cigaretama isto treba dići cijenu.“

M: „Ali i debljina je problem. *Apropos* čokolade.“

I: „Jest, ali debljinu lakše pobijediš. Čaša pive trebala bi koštati 50 kuna, a kutija cigareta 100 kuna, ako bi čokoladi ostala jednaka cijena.“

M: „Da, ali šećer isto škodi.“

I: „Da, ali ipak mislim da je alkohol prejeftin. Klinci od 18 godina se opijaju, a da je alkohol skuplji, ne bi mogli. Protiv marihuane sam isto, jer jednom od desetero ljudi marihuana bude okidač za shizofreniju. Koliko je alkohol obitelji uništio, koliko se brakova raspalo, koliko je prometnih nesreća bilo izazvano zbog utjecaja alkohola. Jedno mrtvo dijete trebalo bi biti i više nego dovoljno da kazne budu toliko velike da uzrokuju bankrot. Tada bi se ljudi vjerojatno više bojali voziti pod utjecajem alkohola.“

M: „Ne misliš li da je utjecaj alkohola na razne sposobnosti čovjeka, pa tako i na vozačku sposobnost, individualan ? Postoje znanstvena istraživanja koja govore da većina ljudi bolje vozi s 0,4 promila, nego s 0,0 promila. Pretpostavljam da je tomu tako jer se uz manju količinu alkohola bolje uspostavlja tzv. *soft focus* tj. mekani fokus koji nam je potreban u vožnji. Naime, ne valja se u vožnji prejako koncentrirati na pojedinačne stvari, nego na sve odjednom.“

I: „Da, ali problem jest što većina ljudi ne staje na jednoj, dvije pive ili na 0,4 promila, nego popiju i treću pivu. Ako je alkohol jedini način da ljudi dobiju *soft focus*, onda nek propadne civilizacija. Postoji neurotrening za takve stvari.“

M: „Ali to je komplicirano.“

I: „Ova Torreova rečenica mi se jako sviđa. Međutim, prohibicija, kao što znamo, nije ništa riješila, dakle ostaje poskupljenje kao rješenje. Alkohol nije nužna ljudska sloboda. A pogotovo nije nužna ljudska sloboda voziti pod utjecajem alkohola. Ja, ako želim ići na bazen, pripremim se, ponesem „kupaće“. Tako isto, čovjek koji planira piti, trebao bi se pripremiti i riješiti drugi tip prijevoza od onog da on alkoholiziran vozi. Zakon se ne piše za pojedine slučajeve.“

M: „Jesi li imao još neugodnosti zato što ne piješ, osim ove jedne kad si izbačen iz projekta. Jesu li Te ljudi nametljivo nagovarali da počneš piti ?“

I: „Naravno ! Ali to je, kao što sam već rekao, zato što su konzervativni. Ne podnose različitosti, a umjetnost bi, mislim, trebala poticati postojanje i razvijanje različitosti, radije nego njihovo zatiranje. Nisam primijetio nikakve pozitivne, meni drage elemente na ljudima koji piju. Odlična rečenica je: „Openness and creativity are synonyms, almost.“. Mislim da u hrvatskim glumačkim krugovima vlada doba nekreativnosti, a to se vidi i po ovoj neotvorenosti. Ako ne možeš shvatiti ništa što je drugačije od tebe, ti si zapravo nekreativan. Ja sam otvoren, gurman sam i probao bih npr. jesti i psa i mačke i žohare.“

M: „A ja baš planiram postati veganka.“

I: „Problem je što ljudi ne znaju razmišljati. Bila je premijera predstave *Pijani*. Postoje glumci koji cijelog života prakticiraju *method acting* pijanstva, a oni nisu u *castu*. Zamisli. Neki *method actori* pijanstva nisu nažalost dočekali premijeru.“ (*Method acting* je glumačka metoda Lee-a Strasberga koja je mnogo kompliciranija no što se kolokvijalno govoreći upotrebljava, ali ovdje znači privatno proživljavanje nekog, ili svih elemenata uloge. , op. a.)

M: „A što misliš o konzumaciji Alkohola u predstavama ?“

I: „U mojih top 5 kazališnih predstava je *Ma & Al*, u režiji Ivice Buljana. Glume Senka Bulić i Marko Mandić. Predstava završava tako da Marko Mandić popije ne znam koliko čaša. Marko

Mandić koji je *alfa i omega* glume, čovjek koji je glumački genije. To je kazališni moment u kojem se glumac napio i na poklonu je zaista bio pijan, ali kao kazališni moment to mi je fantastično, naturalistički. Po meni, ako alkohol, ili nasilje u kazališnim predstavama, ili filmovima, nisu stilizirani, nema za njih razloga. Ovdje je ta stilizacija dovedena do kraja. Marko je bio baš pijan, i odigrao je tu zadnju scenu pijan. *Wow*, čovječe, svaka čast ! Ja ne bih odabrao tako glumiti, ali *wow* ! Marko Mandić vjerojatno ne ide po domjencima i lovi uloge. Vidio sam masu drugih predstava gdje je ekipa pila zapravo, međutim to nije ništa donijelo njihovoj glumi.“

Nakon intervjua sreća sam jednog poznatog uspješnog kuhara koji je rekao : „Ne radi alkoholičarom zanimanje, nego čovjek.“

20.ZAKLJUČAK

Piti, ili ne piti ? To je pitanje. Svatko će nažalost ipak morati odgovoriti za sebe. Rijetko koje pitanje daje univerzalno rješenje kao odgovor, pa tako niti ovo pitanje, nažalost, ili na sreću, nije dalo. Uspjeli smo pokazati kontroverznost Alkohola i društvenu ambivalentnost spram Alkohola. Pokazali smo i da bi život bez Alkohola svakako bio bljeđi, manje uzbudljiv i manje zanimljiv, nama, umjerenim konzumentima Alkohola, ili, po nekim testovima, nama, funkcionalnim alkoholičarima. Dokazali smo i da poneki glumac uspješno i sretno živi i bez Alkohola, ali da su takvi, ipak, u manjini. Zanimljiva, nova spoznaja, jest svakako, da mnoga zanimanja za sebe tvrde da mnogo piju (kuhari, konobari,...), pa možda više nije toliko aktivno mišljenje društva da je Alkohol povezan uz umjetnike, a pogotovo glumce. Svakako smo našli mnoga objašnjenja zašto bi Alkohol glumcima bio koristan; Priroda glumačkog posla pretpostavlja stres, anksioznost, adrenalinsku pobuđenost, a Alkohol je odličan modulator takvih stanja, i uopće života, kako kaže dr. Torre čiju smo knjigu mnogo citirali u ovom radu. U glumačkom poslu specifično je da, unatoč velikoj količini stresa, ipak nitko tijekom posla ne može umrijeti zbog omaške (za razliku od npr. zanimanja liječnika ili vatrogasca), pa se pijenjem nitko direktno životno ne ugrožava. Naučili smo da mi, koji sebe smatramo umjerenim pilcima, moramo biti na trajnom oprezu da ne bismo, bez da primijetimo, postali

ozbiljni alkoholičari. Ako nam Alkohol zasada ne predstavlja opterećenje i ovisnost, nego povremeno veselje, nema razloga da ga se odrekemo. Dokazali smo da Alkohol zaista jest društveno najprihvatljivija i najsocijalnija droga, a kako volim reći, i najšarmantnija; Ljudi koji sa stilom piju uživaju poseban društveni ugled.

21. ZAHVALE

Zahvaljujem Baki Kati koja me je svaki dan motivirala na pisanje ovoga rada, i koja je inače svojim djelima i riječima velika moja životna inspiracija. Hvala didi Nikoli koji je volio pisati radove i u svojoj 90. godini i s kojim, kažu, dijelim način pisanja. Hvala baki Madi, zahvaljujući kojoj i ja imam ovako zvučno ime. Hvala didi Martinu, koji je više volio nogomet, nego školu. Hvala Ružici i Predragu, mojim najdražim roditeljima, bez čije emotivne i financijske potpore ne bi bilo ovog mog, već drugog, diplomskog rada. Hvala mom najdražem mentoru Ozrenu Prohiću na svoj pedagogiji, iskustvu, razgovorima, ljubavi prema kazalištu i inače prema umjetnosti, koju s nama uvijek rado dijeli. Hvala Tomislavu Čadežu koji je svojim idejama mnogo pomogao ovom radu i koji je ovaj rad najdobronamjernije pokušao redigirati, ali mu nisam dozvolila, jer sam previše emotivno vezana uz vlastiti stil. Hvala svima koji su svojim mislima i rečenicama obogatili ovaj rad. Hvala Akademiji, i ovdje paše, kao i na dodjelama Oscara. Na koncu, hvala Povijesti što je stvorila ovaj naš Kazališno – Filmsko – Televizijski Svijet kojemu pripadam, i što je stvorila Alkohol, koji nas uporno veseli i povezuje, u umjerenim količinama, naravno.

22. LITERATURA

KNJIGE

1. Torre, Robert. Alkoholizam, prijetnja i oporavak, Zagreb : Profil Knjiga, 2015.

2. Knapp, Caroline. Opijanje – Ljubavna priča, Zagreb : Naklada Zadro, 1997.
3. Lang, Branko. Ne piti i slobodan biti, Priručnik alkoholologije, Koprivnica : Podravka, 1994.
4. Čadež, Tomislav. Put u Hollywood, Zagreb : Durieux, 2007.

INTERNETSKE STRANICE

1. <https://www.thoughtco.com/history-of-alcohol-a-timeline-170889> , ThoughtCo. lifelong learning
2. <http://www.auricmedia.net/alcohol-said-come-arabic-term-al-khul-means-body-eating-spirit/> , Auricmedia, Blogman's wonderland
3. <https://www.livescience.com/32424-when-was-beer-invented.html> , Livescience
4. <https://stravaganzastravaganza.blogspot.com/2012/02/beer-in-mesopotamia-and-egypt.html> , S T R A V A G A N Z A
5. <https://www.esquire.com/food-drink/a22724425/oldest-beer-discovered-iraq-ancient-mesopotamia/> , Esquire, Men's Fashion, Cocktails, Politics, Interviews and Women
6. <https://books.google.hr/books?id=R9i5BgAAQBAJ&pg=PT751&lpg=PT751&dq=egyptians+17+beer+24+vine&source=bl&ots=JStgDrC5mm&sig=CORzSvvhxTUie2i-xYltNo1e45fI&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwjuieOXu8XdAhUDBywKHXLsCQ0Q6AEwCHoECACQAQ#v=onepage&q=egyptians%2017%20beer%2024%20vine&f=true> , Google Knjige, The Sage Encyclopedia of Alcohol
7. http://en.chinaculture.org/chineseway/2010-10/27/content_398362.htm , Chinaculture
8. <http://povijest.net/pica-koja-su-utjecala-na-povijest-covjecanstva/> , Hrvatski povijesni portal, elektronički časopis za povijest i srodne znanost
9. <https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/heroin/etc/history.html> , PBS: Public Broadcating Service
10. <https://www.britannica.com/topic/poppy-seed> , Encyclopedia Britannica
11. <https://inpud.wordpress.com/timeline-of-events-in-the-history-of-drugs/> , Wordpress
12. <https://www.theguardian.com/artanddesign/jonathanjonesblog/2014/apr/01/top-10-drinkers-art-gilbert-george-velazquez> , The Guardian

13. <https://thoughtcatalog.com/oliver-miller/2014/03/99-writers-who-were-alcoholics-drunks-addicted-to-booze-etc/> , Thought Catalog
14. <http://bachbeer.com/how-much-beer-did-bach-drink> , BachBeer : Classical music for the craft – beer crowd
15. <https://www.spectator.co.uk/2016/12/a-surprising-number-of-great-composers-were-fond-of-the-bottle-but-can-you-hear-it/> , Spectator
16. <http://www.pantomima.rs/pantomima/pantomima-i-dionis/> , Beogradski pantomimičari
17. Instagram : profil @coffee.point1, postano u srijedu 05.09.2018.
18. <https://www.businessinsider.com/7-times-alcohol-decided-the-course-of-battle-2015-5> , Business Insider
19. <https://www.military-history.org/articles/war-culture-military-drinking.htm> , Military History Monthly, Britain's Leading Military History Magazine
20. <http://www.skripta.info/wp-content/uploads/2017/08/Milan-Kundera-Nepodnosljiva-Lakoca-Postojanja.pdf> , Skripta.Info
21. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2730732/> , NCBI – NIH, National Center for Biotechnology Information, Jodi M. Gilman, Vijay A. Ramchandani, Megan B. Davis, James M. Bjork, and Daniel W. Hommer : Why we like to drink: An fMRI Study of the Rewarding and Anxiolytic Effects of Alcohol. , 2008.
22. <https://www.nytimes.com/2002/08/17/us/robert-f-borkenstein-89-inventor-of-the-breathalyzer.html> , New York Times
23. <https://pikok.org/zov-onostranog/> , Pikok.org
24. http://www.corpse.org/index.php?option=com_content&task=view&id=178&Itemid=1 , Exquisite Corpse, Journal of Letters and Life

EMISIJE

1. Keeping up with the Kardashians, E! Entertainment, sezona 15, epizoda 5, 2018.
2. Model Squad , E! Entertainment, sezona 1, epizoda 1, 2018.

PREDSTAVE ILI ISPITNE PRODUKCIJE

1. Jelinek, Žuži; Peršić, Mada; Čadež, Tomislav: Jelinek vs. Jelinek, 2 MA, predmet : Govor IIB (mentorice: Suzana Nikolić, Mirela Brekalo), Zagreb, Akademija dramske umjetnosti, 2018.
2. Što ako su otišle u Moskvu, režija : Christiane Christiane Jatahy (Brazil), Festival svjetskog kazališta HNK Zagreb 2017., premijera: Rio de Janeiro, Espaço Sesc Copacabana, ožujak 2014. i São Paulo, Sesc Belenzinho srpanj 2014.
3. Ivan Viripajev: Pijani, režija : Vito Taufer, Zagreb, Gavella, rujan 2018.
4. Ma & Al, režija : Ivica Buljan, produkcija: Hotel Bulić, Mini teater, premijera: Zagreb, &TD : 19. prosinca 2009.

FILMOVI

1. Altman, Robert: Short Cuts , SAD: Fine Line Features, 1993
2. Andersson, Roy: Songs From the Second Floor, Švedska: Roy Andersson Filmproduktion, Sveriges Television, 2000.
3. Andersson, Roy: You, the Living, Švedska: Roy Andersson Filmproduktion AB, SFI-Swedish Film Institute/Svenska Filminstitutet, Studio 24 / Essential Filmproduktion, 2006.